

Lidové stavby Středočeského kraje – severozápad

Jestřebice, okr. Mělník

Úvod

Publikace Lidové stavby Středočeského kraje – severozápad navazuje regionálně i svým tematickým zaměřením a strukturou na publikace Lidové stavby Středočeského kraje – jih a Lidové stavby Středočeského kraje – severovýchod, vydané v letech 2017 a 2018. Letošní Dny lidové architektury i k nim vydávaná drobná publikace završí putování Středočeským krajem v jeho severozápadní části, konkrétně v obci Lhotka u Mělníka a v areálu zdejší expozice skalního obydlí, která je pobočkou Regionálního muzea Mělník p.o. Slavnostní zahájení Dnů lidové architektury ve Lhotce poskytne jejich návštěvníkům také možnost seznámit se blíže během exkurzí s vesnickým stavitelstvím Kokořínska. Jak již bylo řečeno, závěrečný svazek řady Lidové stavby Středočeského kraje obsáhne zbývající část kraje rozdělenou z hlediska typologie lidového stavitelství na oblasti Mladoboleslavsko a Podbezdězí, Kokořínsko, Polabí a dolní Povltaví, Slánsko a Kladensko, Křivoklátsko a Džbánsko, Rakovnicko a Jesenicko, které se s ohledem na svůj rozdílný krajinný reliéf a s tím spojené předpoklady pro zemědělskou činnost dosti liší. Presentace lidového stavitelství regionů Středočeského kraje, zahájená v roce 2017 v Muzeu vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci u Sedlčan (pobočka Hornického muzea Příbram p.o.) a pokračující v uplynulém roce v Polabském národopisném muzeu v Přerově nad Labem (pobočka Polabského muzea v Poděbradech p.o.), zahrnuje kromě kulturního programu a prohlídek jednotlivých muzeí v přírodě zřízených Středočeským krajem též návštěvu vesnických památkových rezervací (VPR) a vesnických památkových zón (VPZ) v širším okruhu místa konání akce. Návštěvníci Dnů lidové architektury Středočeského kraje mají možnost se rovněž

Kluky, okr. Mělník

Kluky, okr. Mělník

seznámit s dalšími zajímavými příklady vesnického urbanismu i s hodnotnými soliterními objekty lidového stavitelství v jiných vesnických lokalitách. Záměrem Dnů lidové architektury pořádaných Středočeským krajem ve spolupráci s Kotěrovým centrem architektury o.p.s. a Národním památkovým ústavem a dále s muzei v přírodě na území Středočeského kraje je zpřístupnit veřejnosti hodnotné kulturní dědictví lidové hmotné kultury, prohloubit zájem o lidovou architekturu a přispět tak i k její ochraně ze strany majitelů tradičních zemědělských usedlostí na vesnici i malém městě.

Vesnická sídla a jejich tradiční zástavba jsou nepochybně jedním z nejdůležitějších kompozičních prvků formujících obraz naší krajiny. Současně ale také vypovídají mnohé o životě, myšlení i duchovním světě našich předků, kteří zde v průběhu staletí toto hmotné kulturní dědictví vytvořili a zanechali. Prioritou obyvatel venkova pochopitelně vždy bylo zabezpečení základních životních potřeb – což předpokládá zajistit si obydlí a obživu, jinými slovy obdělat půdu a vybudovat příbytek

Kanina, okr. Mělník

Kvílice – holubník,
okr. Kladno

Kvílice, okr. Kladno

s prostory pro chov hospodářského zvířectva a zpracování a uložení produktů vzniklých zemědělskou činností. Souběžně ale také probíhal přirozený tvůrčí proces estetického formování tohoto prostředí, v němž se odrazilo osobité vnímání reality, vycházející z velmi těsné závislosti na okolní přírodě a z daných historických sociokulturních vazeb. Venkov a vesnická společnost prošly během staletí na našem území složitým vývojovým procesem ovlivněným působením specifických geografických, historických, kulturních, etnických, sociálně ekonomických a administrativně právních podmínek, jež se mimo jiné odrazilo v rozmanitosti dispozičního a prostorového utváření vesnických sídel a rovněž ve výrazné typologické, konstrukční a materiállové variabilitě stavební kultury, což vedlo k postupnému vytvoření pestré škály regionálních stavebních forem. Na druhé straně je ale venkovské prostředí typické svou konzervativností, vyplývající ze svébytného způsobu života a hospodaření závislého do značné míry na přírodních zákonitostech i rozmarech, jež nesporně působila svou setrvačností na přetrvávání a předávání všeobecně přijímaných osvědčených základních stavebních zvyklostí a konstrukčních postupů. Přestože hlavně ve 2. polovině 20. století prožila vesnice dramatickou a drastickou proměnu, kdy během historicky kratičkého období byl přerušen a rozvrácen staletý kontinuální vývoj venkova, což se velmi negativně projevilo na jeho tvářnosti a bylo provázeno zánikem značného množství původních staveb i dalších jevů, představuje dosud dochovaná vesnická stavební tvorba důležité svědectví o naší minulosti, kterého bychom si měli vážit a pečovat o něj.

Středočeský kraj má z hlediska (nejen) vesnické architektury v rámci českých zemí a jejich administrativního uspořádání

Medonosy, okr. Mělník

zvláštní postavení. Díky své poloze uprostřed země a s Prahou jakožto politickým, ekonomickým a kulturním centrem ve svém středu, se zde po staletí setkávaly, střetávaly, utvářely i vyzářovaly různorodé kulturní proudy. Směřovaly sem také hlavní dálkové komunikační trasy, diagonálně ze všech stran protínající území středních Čech. Co dále působilo na urbanistickou a stavební podobu zdejšího venkova? Bylo to zejména mimořádně heterogenní krajinné prostředí, morfologie terénu i jeho geologická skladba, které předurčovaly tvářnost vesnických sídel i architektury a podmiňovaly způsoby hospodaření, respektive zaměstnání obyvatel venkova. Jen namátkou můžeme jmenovat úrodné nížiny na severu a východě, naopak zemědělsky obtížně využitelné zvlněné a lesnaté vrchoviny na jihovýchodě a jihu, rozsáhlé lesní komplexy na jihozápadě a severozápadě, krasové pásmo na jihozápadě, rozbrázděnou pískovcovou tabulí na severu. Svou roli hrála také bohatá naleziště nerostných surovin a jejich zpracovatelská centra v okolí Kutné Hory, na Příbramsku a Křivoklátsku, v Povltaví a v Brdech i jinde, a dále též výskyt, těžba a široké využití různých druhů

Mělník – soutok (Labe, Vltava, plavební kanál)

Nosálov, okr. Mělník

Nosálov, okr. Mělník

stavebního kamene – pískovce, opuky, žuly, vápence atd. Je třeba rovněž zmínit, že dokonce ani území středních Čech nebylo etnicky jednotné – na severu v Podbezdězí, na Kokořínsku, Mělnicku a Rakovnicku sem zasahovalo německé osídlení ze Sudet a vznikly tak tzv. vnitřní Sudety. Co se týče regionálních typů i lokálních forem lidové architektury i použitých druhů stavebních materiálů a konstrukcí, nalezneme tu právě proto jejich nebývalou pestrost. Vytvořily se tady i autochtonní formy lidového domu (např. Nymbursko, Slánsko, Středočeská vrchovina), ale převážně sem zasahují širší typologické oblasti z okolních regionů.

Severozápad Středočeského kraje, administrativně spadající pod **okresy Mladá Boleslav, Mělník, Kladno, Rakovník a částečně Praha-západ**, má dosti různorodý krajinný ráz, od východu k západu ho vyplňuje plošina Mladoboleslavska, na niž bezprostředně navazuje dramaticky rozbrázděná pískovcová tabule Kokořínska spadající do úrodných nížin Polabí, Povltaví a Slánska, jimiž protéká Labe a Vltava, které se opět postupně zdvihají do pahorkatin Džbánů, Rakovnicka a Jesenicka, jež na jihu přechází v rozsáhlý kompaktně zalesněný a jen řídko osídlený někdejší královský lovecký hvozd

Nosálov, okr. Mělník

Nové Osinalice, okr. Mělník

Olešno, okr. Mělník

Křivoklátska. Vývoj osídlení těchto regionů úzce souvisí s jejich přírodním charakterem a předpoklady pro zemědělskou činnost. Jednu z nejstarších sídelních oblastí u nás, kontinuálně osídlenou už od pravěku, proto najdeme v Polábí a Povltaví, ale také v Pojizeří na Mladoboleslavsku a na Slánsku. Ostatní, více lesnaté a zemědělsky méně výhodné polohy, byly intenzivněji osidlovány až později během středověku. Pochopitelně nejstarší a nejhustší raně středověké vesnické osídlení se rozvinulo v nížinách podél Labe, Vltavy a dolního toku Jizery, což mimo jiné dokumentují četné románské kostely. Původní hromadné osady nepravidelného půdorysu však byly prakticky kompletně znovu vytyčeny, přebudovány a doplněny novými zejména návesními vesnicemi v průběhu vrcholně středověké fáze kolonizace 13. a 14. století. Ta zasáhla přímo především zmíněná lesnatá a kopcovitá území na Rakovnicku, Džbánsku a Jesenicku, kde byla především v 1. polovině 14. století vysazena díky ojedinělé zakladatelské iniciativě krále Jana Lucemburského řada pravidelně vyměřených vesnic, které dodnes udivují svým mimořádným rozsahem. Na Kokořínsku a Křivoklátsku rovněž vznikaly v období 13. a 14. století kolonizační lánové vsi, ovšem složitý členitý terénu neumožnil jejich plné rozvinutí do pravidelných půdorysných schémat a větších rozměrů. Setkáváme se zde s menšími vesnickými sídly často kombinujícími dispoziční řešení návesní s řadovým, doplněným o druhotné shluky chalup v nevýhodných polohách úzkých údolí, roklin a strmých svahů. Specifickým jevem Křivoklátska jsou drobné pravidelné raabizační dominikální osady vzniklé na přelomu 18. a 19. století na panství knížat z Fürstenbergu.

Na popisovaném území severozápadu středních Čech se setkáme se všemi tradičními stavebními materiály i konstrukcemi našeho venkova. V oblastech s dostatkem jehličnatých lesů (Kokořínsko, Podbezdězí a Křivoklátsko) to bylo až do konce 19. století dřevo, často v kombinaci s hlínou (vymazávky, omítky, nepálené cihly na doplňkové stavby aj.) a kamenem (zvláště pískovec na Kokořínsku a Podbezdězí – hospodářské stavby, ohradní zdi s branami, podezdívky,

Skalsko, okr. Mladá Boleslav

topeniště, ostění aj.). Typickým pro Kokořínsko byl výstavný patrový roubený dům s pavlačí, dekorativně skládanou lomenicí a podstávkou v přízemí (specifická konstrukce podírající stropní nebo u přízemních objektů vazné trámy, často tesařsky zdobně provedená), jehož podobu ovlivnila zdejší prosperující produkce chmele, kdežto na Křivoklátsku naopak skromné přízemní roubené chalupy s jednoduchou lomenicí a valbičkou.

Na Slánsku a přilehlých územích se již od středověku vyskytovaly jednoduché hrázděné konstrukce – tzv. slánské lepenice, jež se užívaly v patrech obytných domů i u hospodářských objektů v kombinaci s kamenným zdivem. Slánsko je také jedním z regionů, kde se dosud dochovaly relikty pozdně středověké kamenné vesnické architektury. Málo známá je skutečnost, že i ve středních Čechách v dolním Polabí i Povltaví byla hojně zastoupena ve vesnickém stavitelství hlína, a to nejen jako doplňkový stavební materiál. V průběhu 19. století vlivem protipožárních a stavebních nařízení i díky ekonomické prosperitě a technickému pokroku ve stavebnictví zaznamenáváme masivní nástup zděné vesnické architektury prakticky na většině popisovaného území. Nejdříve jsou to od první až hluboko do 2. poloviny 19. století stavby v proporcích i výzdobě ovlivněné klasicismem (Slánsko,

Skalsko, okr. Mladá Boleslav

Kladensko, Rakovnicko, Džbánsko, částečně Kokořínsko), na něž v závěru 19. a v 1. třetině 20. století navazuje zástavba hlásící se ve vnějších projevech k soudobému módnímu neoslohovému, eklektickému, historizujícímu nebo secesnímu tvarosloví (Mělnicko, Slánsko, Jesenicko, Džbánsko). Jedná se o stavby všech sociálních vrstev vesnické společnosti, jak obytné, tak hospodářské, mnohdy patrové a zejména u statkářských usedlostí s reprezentativní štukovou výzdobou, často stavovsky nebo nacionálně motivovanou. Rychlý průmyslový rozmach, a to i v zemědělské výrobě (obzvláště cukrovarnictví a lihovarnictví), rozvíjející se obchod a houstnoucí dopravní síť v krátkém časovém úseku silně změnilы vzhled zejména nížinných regionů. Koncem 19. a v 1. polovině 20. století zde tradiční lidová architektura (ale i staletí tradovaný způsob života vesnice) stále rychleji ustupuje a nahrazuje ji novodobá zástavba, která si však díky převažujícímu individuálnímu způsobu hospodaření stále zachovává základní formální znaky a funkční strukturu klasické zemědělské usedlosti a často i poměrně výtvarně esteticky kvalitní vnější tvářnost. Tento proces v podstatně drastičtějším provedení pokračoval v 2. polovině 20. století a bohužel se dodnes nezastavil. Přesto se na území, o němž pojednává tato publikace, dochovala celá řada cenných souborů i jednotlivých staveb, které dokumentují podobu kdysi početné stavební kultury venkova (7 sídel má statut vesnické památkové rezervace a 12 vesnické památkové zóny).

Třebíz – záchod s holubníkem, okr. Kladno

Třebíz – brána Cífkova statku, okr. Kladno

Regionální rozčlenění lidového stavitelství sledované části středních Čech se projevuje i ve fondech dokumentace ke studiu regionálních forem lidové architektury, která je uložena v příslušných muzeích na území středních Čech (jde o fotografickou a kresebnou dokumentaci a modely).

Muzeum Mladoboleslavsko uchovává ve svých fondech model hodnotné dřevěné zvonice u kostela Narození Panny Marie v Jabkenicích, zhotovenou v roce 1894 pro Národopisnou výstavu československou roku 1895 v Praze. Bezesporu zajímavý je i model dřevěného větrného mlýna beraního typu z obce Valy u Plaz, rovněž zhotovený pro NVČ 1895 v Praze. Model představuje jeden z mála dokladů existence tohoto typu větrného mlýna na území středních Čech. Muzeum Podbezděží v Bělé pod Bezdězem vlastní kresby Bohumila Dejmkka (1898–1979). Autor, původním povoláním učitel, dokumentoval kresbou lidovou architekturu a vesnickou zástavbu především v širším okolí města Bělá pod Bezdězem. B. Dejmek realizoval výzkum lidového stavitelství v obcích ležících na území bývalého soudního okresu Bělá pod Bezdězem (dnes obce okresů Mladá Boleslav a Mělník). Dejmkovy kresby lidového stavitelství představují cennou dokumentaci především ke zděným a empírovým bránám zemědělských usedlostí. Autor ve svých kresbách projevil vzácný smysl pro zachycení architektonických detailů i výzdobných motivů sledovaných staveb. Významnou pozornost věnoval ve své dokumentaci lidového stavitelství též hospodářským stavbám zemědělských usedlostí a to zejména špýcharům a stodolám. Zachytil i jednu z nejhodnotnějších zemědělských usedlostí v regionu mezi Mladou Boleslaví a Mšenem – Žertův statek čp. 20 v obci Skalsko ležící na okrese Mladá Boleslav.

Regionální muzeum Mělník vlastní ve svých sbírkách k dané problematice především fotografie lidového stavitelství v okolí Mšena (okres Mělník), jde o fotografie Miloše Sirůčka (1906–1977)

převážně z roku 1944. Snímky dokumentují patrové roubené statky zejména na území vlastního města Mšena. Vesnické stavby zdokumentoval autor též v obcích Sedlec a Hradsko u Mšena.

Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně prezentuje ve svých fondech fotografie vesnické architektury Kladenska autora Františka Durase (1852–1931). Větší část této fotografické dokumentace vlastní ovšem Vlastivědné muzeum ve Slaném (viz text níže). Autor patří mezi nejvýznamnější fotografy lidové architektury a vesnických sídel na Slánsku, Kladensku a v okolí Nového Strašecí. F. Duras své fotografie pořizoval zejména v období první poloviny 90. let 19. století, tedy v přípravném období na Národopisnou výstavu československou konanou v roce 1895 v Praze. Fotografie uložené v kladenském muzeu tvoří soubor asi 20 snímků dokumentující lidové stavitelství v obcích západně a severozápadně od Kladna. Zachycují části návsi, dále obytné hrázděné objekty (konstrukce tzv. slánské lepenice), z hospodářských staveb pak špýchary a stodoly. Poměrně rozsáhlou dokumentaci ke studiu vesnického domu na Slánsku uchovává ve svých sbírkách **Vlastivědné muzeum ve Slaném (okres Kladno)**. Jde především o kresby, dále též o fotografie a modely. Malíř a středoškolský profesor Ferdinand Velc (1864–1920) se zaměřoval především na detaily lidového stavitelství, a to především z interiérů světnic vesnických domů na Slánsku (pořizoval je zejména v roce 1894). Jde o obrysy opěradel selských židlí, dále čel stolů a lenochů lavic a polic. Právě lidový nábytek nebývá v kresebné dokumentaci lidového stavitelství často zastoupen. Zajímavý soubor dokumentace k vesnickým stavbám širší oblasti Slánska – z obcí Bdín, Mšec, Kalivody, Pochvalov, Přerubence, Řevničov (vše okres Rakovník) tvoří kresby a akvarely malíře a grafika Václava Fialy (1896–1980). Autor zachytil obytné i hospodářské stavby různé konstrukce a užitého stavebního materiálu – roubené, hrázděné i zdejší fenomén v lidovém stavitelství – stavby z neomítané džbánské

Slánsko

Třebíz, okr. Kladno

opuky. Významným dokumentátorem lidových staveb i vesnické zástavby na Slánsku byl bezesporu již výše zmíněný František Duras, jehož kresby a fotografie jsou spjaty s obdobím Národopisné výstavy československé, konané v roce 1895 v Praze. Podobně jako F. Velc, je i F. Duras autorem kreseb detailů lidového stavitelství – kreseb lomenic domů, dále makoviček a kabřinců. Dále dokumentoval též dřevěné zdobené sloupky pavlačí domů a hospodářských stavení. Je též autorem fotografií lidového stavitelství a vesnických sídel na Slánsku a Novostrašecku (obce na okrese Kladno a Rakovník), pořizovaných v první polovině 90. let 19. století. Jeho snímky představují jedinečný doklad k vývoji lidových staveb v severozápadní části středních Čech – například k užití hrázděné konstrukce (tzv. slánské lepenice), dále k vývoji patrového roubeného domu v okolí Nového Strašecí. F. Duras je i autorem fotografií dvorů zemědělských usedlostí či celkových pohledů na vesnická sídla především v okolí města Slaného. Autor si rovněž všiml i drobných hospodářských objektů – studní a holubníků. Vlastivědné muzeum ve Slaném vlastní také 8 modelů, které byly zhotoveny v různém období. Modely u příležitosti NVČ 1895 představují štít domu z obcí Trpoměchy a statek z Řisut. Kolekci dále tvoří modely velkých dřevěných zvoníc stojících samostatně v areálech kostelů na Slánsku, a to v obcích Kvílce, Neprobylice, Přelíc, Tuřany a Želenice (byly zhotoveny Aloisem Svobodou v roce 1948). Tuto kolekci modelů pak doplňuje model z roku 1941 holubníku se studánkou z Kvílce.

Dokumentaci k lidovému stavitelství severozápadní části středních Čech (území okresů Kladno – včetně svébytného regionu Slánska a Rakovník) doplňují fotografie a jeden model uložené ve fondech **Muzea T.G.M. v Rakovníku**. Zachycují vesnickou zástavbu obcí v okrese Rakovník a rovněž okrajovou zástavbu samotného města Rakovníka (roubené stodoly u Vysoké brány a domky při městském příkopu v Rakovníku v jižní části města). Snímky byly pořízeny většinou v 1. třetině 20. století. Fotografie zachycují jak celkové pohledy na sledované obce, tak na staré

vesnické školy. Jistě dokumentačně cenný je snímek staré rybárny pod hradem Týřovem. Zmíněný model představuje zvonici u hřbitovního kostela v Rakovníku a byl vystaven na Národopisné výstavě československé v roce 1895 v Praze.

Výše uvedený stručný přehled dokumentace k lidové architektuře a vesnické zástavbě obcí v severozápadní části středních Čech dokládá hodnotnou a poměrně bohatou dokumentaci (kresby, fotografie, modely), která je uložena ve sbírkách muzeí sledovaného regionu. Aktuálnost využití této dokumentace bude stále naléhavější, neboť lidových staveb v terénu stále ubývá, a tak se tato dokumentace stává mnohdy jediným zdrojem informací pro odborné studium především architektonických detailů, výzdobných motivů i některých typů archaické konstrukce vesnických staveb.

Publikace vychází jako příspěvek ke Dnům lidové architektury Středočeského kraje, které se uskuteční ve dnech 20.–28. července 2019 a jejichž slavnostní zahájení se bude konat 20. července v obci Lhotka a expozicích skalního obydlí čp. 1 ve Lhotce, které je pobočkou Regionálního muzea Mělník p.o. Zde se budou koncentrovat aktivity spojené s propagací zdejšího lidového stavitelství doprovázené kulturním programem určeným pro širokou veřejnost. Hlavními pořadateli Dnů lidové architektury jsou Středočeský kraj a Kotěrovo centrum architektury o.p.s. Cílem akce je přístupnou formou upozornit na toto jedinečné dochované kulturní dědictví a motivovat a inspirovat veřejnost k ohleduplnější a cílevědomější péči o něj. /PB, LP

Víska, okr. Mladá Boleslav

Skalsko, okr. Mladá Boleslav

Mladoboleslavsko a Podbezdězí

Kraj v okolí Mladé Boleslavi patří ke starým sídelním oblastem Čech. Mírně zvlněná krajina Boleslavska je součástí Pojizerské tabule, která směrem k jihu přechází do tabule Labské. Základním geografickým prvkem Mladoboleslavska je řeka Jizera, protékající jeho územím přibližně od severu k jihu a dělící tento kraj na dvě odlišné části. Od východu se do ní napojují dva významnější levobřežní přítoky – říčka Kněžmostka, která odděluje Mladoboleslavsko od Mnichovohradištska, a říčka Klenice, hlavní vodoteč východní části daného regionu. Pravobřežní část území člení tok říčky Bělé, kterou je možno považovat na severní hranici Boleslavska, a dále potoky Strenický a Košátecký.

Východní mírně zvlněná polovina Mladoboleslavska přechází plynule do členitějšího terénu Sobotecka, na jihu postupně splývá do nížiny středního Polabí. Západní polovina tohoto regionu, s rovinatými plochami oddělenými hlubokými zářezy údolí, volně přechází do dramaticky členěné krajiny Kokořinska. Severozápadní horizont pak vymezuje členitá Ralská pahorkatina. Vedle Mladé Boleslavi, od středověku správního centra celého kraje, který zabíral téměř celou severní polovinu Čech, si jednotlivé části území v průběhu svého vývoje vytvořily vlastní lokální spádová centra, jakými jsou **Benátky nad Jizerou**, **Dolní Bousov**, **Mšeno** a zejména **Bělá pod Bezdězem**.

Úrodná krajina Mladoboleslavska byla osídlena od nepaměti, jak dokládají četné nálezy pravěkých kultur. Současná sídelní struktura však byla ve svém základu položena až středověkou kolonizační činností. Hlavní osidlovací proces, probíhající

od 12. do 14. století, navázal na existující lokality staršího původu a postupně se rozšiřoval na další území v souvislosti s předpoklady pro zemědělskou činnost, až v 2. polovině 14. století dospěl do odlehlejších, lesnatějších částí kraje, zejména na Bělsko. Pro sídelní strukturu kraje je charakteristická poměrně velká variabilita půdorysných forem vesnických sídel. Jsou zde hojně zastoupeny návesní typy vrcholně kolonizačních vesnic s pravidelnou čtyřstrannou návší, jakou reprezentují např. **Březinka, Plužná** či **Katusice**, nebo návší okrouhlou či oválnou, dodnes dobře dochovanou například ve **Vísce** a **Borči**. Vedle nich však nacházíme také ulicové typy sídel se zástavbou seskupenou po obou stranách komunikace a s navazující plužinou, které v nejčistší podobě reprezentují například **Líny**, nebo vesnice s nepravidelnou strukturou, která je ovlivněna členitostí terénu, případně starší sídelní formou. V jižní části Boleslavska jsou také poměrně významně zastoupeny mladší půdorysné typy tzv. raabizačních vesnic z přelomu 18. a 19. století, například **Otradovice, Káčov, Újezdec** nebo v severní polovině **Valovice**, vzniklé parcelací původně dominikální (panské) půdy.

Boleslavsko bylo odpradáвна zemědělským krajem. Jeho prosperita byla založena na obilnářství. V jižní části navazující na Polabí se dařilo zelinářství a ovocnářství, ve středověku dokonce vinařství, v západní části kraje pak doplňovalo až do poloviny 19. století zemědělskou produkci pěstování chmele, vystřídané s krátkým časovým odstupem cukrovou řepou, která zejména v 2. polovině 19. století nastartovala nebyvalou prosperitu zejména západní poloviny Boleslavska. Zemědělská produkce a její struktura byly základními prvky, které určily celkový charakter zdejších vesnických sídel a jejich zástavby.

Relativní prosperita zdejšího selského stavu a skutečnost, že tato oblast bývala v době válečných konfliktů přirozeným

Kluky, okr. Mladá Boleslav

Víska, okr. Mladá Boleslav

cílem vojenských ataků, jsou příčinou, že dochovaná vesnická zástavba je poměrně mladá, převážně až z období konce 18. a přelomu 18. a 19. století, s následným rozsáhlým převrstvením zděnou zástavbou konce 19. a 1. poloviny 20. století. Starších dokladů zde nalezneme jen velmi málo.

Územím Mladoboleslavska prochází rozhraní výskytu přízemní a patrové vesnické zástavby. Za jeho hlavní linii lze považovat tok řeky Jizery, k jejímuž pravému břehu došla vesnická zástavba s roubenými patrovými domy od severozápadu, zatímco levý břeh je nejzazší hranicí výskytu přízemního roubeného domu postupujícího z východních Čech a Polabí. Tato hranice platí zejména v úseku jižně od Mladé Boleslavi, zatímco severně od ní se překrývá s patrovým domem severovýchodních Čech.

Východní břeh Jizery

Pro východní polovinu Boleslavska je charakteristická přízemní zástavba zdejších vesnic. Neplatí to však bezezbytku. Na její severní okraj proniká vliv patrového domu Sobotecka a prolíná se zde s přízemním domem severovýchodních Čech. Tuto smíšenou zástavbu nacházíme ve vesnicích mezi toky Kněžmostky a Klenice, například vsi **Obrubce, Obruby, Přepeře** či **Střehom**. Obytná stavení větších usedlostí mají patrové domy s pavlačemi, menší usedlosti, chalupnická stavení a příbytky domkářů byly přízemní. V některých vesnicích pak k patrové formě dospěla jen hospodářská stavení se sýpkou či komorami v patře a kolnou či chlévem v přízemí, zatímco obytná stavení zůstala přízemní, například v **Dolních a Horních Stakorách**. Na území jižně od Klenice byly vesnice až do poloviny 19. století

roubené a převažují tu přízemní jednotraktové obytné domy komorového typu se sedlovou střechou výrazně přesahující nad zápraží, krytou až do počátku 20. století zejména slaměnými došky. Střechy doplňoval ve štítovém průčelí kabřinec, na jehož záklopovém prkně byla zpravidla uvedena datace vzniku stavby. Kabřinec byl často pokryt dřevěným šindelem a zakončen ozdobně vyřezávanou makovičkou. V usedlostech navazoval na dům roubený chlév, který byl v průběhu 19. století nahrazován zděným z kamene. Ve skladbě usedlostí nechyběla roubená stodola, situovaná na zadní straně dvora, a samostatně stojící roubený špýchar, umístěný naproti obytnému stavení. Býval přízemní o jedné nebo dvou komorách přístupných z okapové strany, a vybavený nízkou pavlačí s bohatě profilovanými sloupky a zdobeným zábradlím. Uvedená podoba vesnických stavení a hospodářských staveb odpovídající stavebním zvyklostem 2. poloviny 18. století pak byla postupně pozměněna mladšími úpravami.

Do tvářnosti zdejších vesnic výrazně zasáhl proces přechodu od spalné doškové krytiny k nespalným krytinám skládaným, probíhající zejména v 1. třetině 20. století, který si vyžádal obvykle také výměnu krovové konstrukce za novou s větší nosností. Při stavbě nového krovu byla zpravidla provedena také dřevěná rámová půdní nástavba s bedněným obvodovým pláštěm, která zvětšila prostor podkroví pro uložení píce. Tento proces se dotkl nejen staveb hospodářských, ale také obytných. Ve stejném období pak začala do podoby vesnic této oblasti ve větší míře promlouvat také zděná zástavba, která však respektovala, zejména u obytného stavení, celkové hmotové řešení starších staveb roubených. Charakteristické je v té době univerzálně uplatňované schéma zděného přízemního trojdílného domu s půdní nadezdívkou, krytého sedlovou střechou, která je přetažena výrazně před štít. Fasády těchto domů byly štukové, členěné nárožními pilastry či lisenovými rámy a profilovanými šambránami okenních otvorů – například **Horní Stakory**.

Tradiční malebné prostředí vesnic dotvářejí četné zděné kapličky a zvonice, pocházející většinou až z 19. století. Mezi nimi je však zachováno několik starších příkladů dřevěných – roubených zvoníc s členitým pláštěm pobitým dřevěným šindelem, jaké se nám vzácně dochovaly v **Horních Stakorách** či v **Jabkenicích**. Prostedí vesnic východní části Boleslavska doplňovalo také množství kamenných křížů, z nichž některé jsou bohatě zdobené figurálními reliéfy, nesoucími rukopis lidových kamenických mistrů severovýchodních Čech, jako například kříž na návsi v **Oštvovicích**, nebo bohatě zdobený kamenný podstavec pod litinový kříž na návsi v **Přepeřích** z roku 1853, který je jedním z posledních děl známého lidového kamenického mistra **Jana Zemana ze Žernova**. Bohatou škálu těchto objektů doplňují také jednoduché dřevěné sloupkové rozsochové zvonice, kryté kuželovou stříškou, pocházející vesměs z 1. poloviny 19. století, například v **Nové Telibi** a **Rabakově**.

Západní břeh Jizery

Architektonická forma vesnické zástavby v západní polovině Mladoboleslavska je zcela odlišná. Je ovlivněna patrovým domem severozápadních Čech, konkrétně architekturou Českolipska a Kokořínska. V jádrech vesnic zde převažují velké usedlosti na pravidelných parcelách, s trojstrannými dvory oddělenými od veřejného prostoru zděným oplocením a vjezdovou bránou. Obytná stavení jsou s výjimkou nejchudších vesnických obydlí výhradně patrová. Pouze v jižní části regionu, ovlivněné Polabím, je na území jižně od Benátek nad Jizerou zástavba přízemní. Z hlediska lidové architektury je jádrem této části oblast Podbezdězí s vesnicemi v povodí Strenického a Košáteckého potoka, podél něhož postupuje architektonicky identická zástavba až na východní okraj Mělnicka. Pro zástavbu této široké oblasti je ve starší vrstvě charakteristický roubený patrový trojdílný dům komorového typu s navazující hospodářskou částí, která v přízemí obsahuje zděné chlévy a v patře řadu roubených komor pro uskladnění chmele a obilí. Tyto komory jsou přístupné po dlouhé pavlači procházející od síňového dílu domu po celé délce dvorního průčelí. Díky tomuto uspořádání dosáhly zdejší domy neobvyklé délky, jež mnohdy přesahuje 20 metrů. Tento typ roubených staveb můžeme najít například v **Borči, Vrátně, Březince, Línech, Skalsku, Krásné Vsi, Zamachách, Bezdědicích, Nemyšlovicích** i jinde. Domy měly sedlovou střechu

Vrátno, okr. Mladá Boleslav

s výrazným přesahem nad poměrně široké zápraží, krytou slaměnými došky. V hlavním průčelí nechyběl hranatý kabřínec krytý dřevěným šindelem, který také rámoval okraj střechy. V mladší fázi byl někdy kabřínec nahrazen polovalbou. Krovová konstrukce těchto domů je charakteristická poměrně řídkou hambalkovou soustavou se středovou vaznicí, osazenou na sloupcích, které procházejí až k hřebeni. Spojení obou prvků ztužují horní a spodní pásy napojené plátovými spoji s masivními dřevěnými kolíky. Štít v hlavním průčelí byl bedněný, horizontálně členěný, s vyřezávanými ozdobnými lištami. Roubené stěny domů byly z exteriéru opatřeny poměrně silným hliněným omazem, tzv. kožichem, a natřeny vápenným nátěrem. Výstavnost těchto stavení doplňovaly pavlače s bohatě profilovanými sloupky, madly, ozdobně vyřezávanými lištami na bednění zábradlí atd. Při západním okraji tohoto území se v hlavních průčelích domů vyskytují také podstávky, které podíraly patrovou římsu. Jejich profilované sloupky byly doplněny pásy, často ve tvaru čtvrtoblouku, takže podstávka vypadala jako slepá arkáda – do dnešních dní je tento typ zachován například v **čp. 3 ve Víscce** či **čp. 18 v Bezdědicích**. Podstávky jsou dále doloženy na patrových roubených domech v **Březince, Březovicích**, ale i mnohem jižněji, například na domě **čp. 18 v Zamachách**. Otopné systémy těchto domů nemají plně vyvinutou černou kuchyni, nýbrž jen mělký výstupek zděný z pískovcových kvádrů, umístěný šikmo přes kout síně při stěně se světnicí. Do prostoru síně byl otevřen širokým zaklenutým vstupem. V době kolem poloviny 19. století byla starší kachlová kamna nahrazována postupně tálovými sporáky s kachlovou kobkou a plechovými troubami, které vyžadovaly tahový komín. Proto byl dosavadní obloukový vstup ze síně zazděn a pro obsluhu pece byla do zazdívky vložena obslužná dvířka. Skladbu usedlosti doplňovaly roubené jednomlatové stodoly, dnes již dochované velmi vzácně, například ve **Vrátně, Bezdědicích, Víscce**. Druhou delší stranu dvora, naproti domu, vyplňovaly menší hospodářské objekty, jakými jsou drobné chlívky, kolny, špýchary atd. O podobě starší vrstvy vesnické zástavby této oblasti nám nemnoho prozrazují ojediněle dochované relikty starších objektů. Ve **Skalsku** jsou to dva domy s hrázděnými komorami v patře, které byly původně samostatně stojícími hospodářskými objekty. Tyto hrázděné konstrukce jsou dendrochronologicky datovány do 80. let 16. století a v druhém případě do 70. let 17. století. Hrázdění na hospodářských částech domů máme doloženo také na objektech v **Zamachách – Syslově, Klukách, Borči, Línech** a jinde. Uvedený konstrukční systém byl v minulosti používán také na stodolách. Jejich existence je doložena například v **Klukách**, kde původně hrázděná stodola byla později doplněna v nárožích zděnými pilíři z pískovcových bloků. Pilířové stodoly jsou v dané oblasti doposud hojně zastoupeny. Jsou dokladem hospodářské zástavby období kolem přelomu 19. a 20. století. Jejich poměrně štíhlé pilíře byly zděny takřka výhradně

Katusice, okr. Mladá Boleslav

z pískovcových bloků a stojí na nárožích stavby a po stranách vrat a nesou krovovou soustavu se střechou. Výplně stěn bývají provedeny buď z drobnějších trámek, často i druhotně použitých, nebo z horizontálně kladených prken.

Podobu vesnic této oblasti dotvářely v období přelomu 18. a 19. století, ale zejména v 1. třetině 19. století, poměrně výstavné klenuté brány s plastickou štukovou výzdobou. Jejich elipticky zaklenuté vjezdy jsou po strachách doplněny zděnou brankou pro pěší. Mezi nimi zcela vyniká menší skupina nezvykle výtvarně řešených bran s bohatě členěnými štítovými nástavci a ojedinělým štukovým dekorem využívajícím zoomorfní i vegetabilní motivy. Jsou dílem stavitele, který je vytvořil v průběhu 30. let 19. století ve **Vrátně, Vísece, Borči, Skalsku a Sedlci u Mšena**. Navázaly na starší tradici, která je doložena dnes ojediněle dochovanou renesanční bránou ve **Skalsku**. Až do 1. poloviny 19. století byly zděné brány, ohradní zdi a bloky topenišť v obytných staveních jedinými zděnými konstrukcemi v selských usedlostech. V průběhu 1. poloviny 19. století se pak postupně začalo ve výstavbě zdejších vesnic postupně uplatňovat kamenné zdivo z pravidelně opracovaných pískovcových kvádrů, zde zvaných „štuky“, a to nejprve v objektech chlévů. Kámen se v průběhu 19. století stal hlavním stavebním materiálem, který se používal na všech typech staveb, zejména pak hospodářských a doplňkových. Obytná stavení dospěla ke zděné formě teprve v průběhu 2. poloviny 19. století, v masivnější míře až v poslední třetině 19. století.

Tato vrcholná fáze ve vývoji vesnic na Mladoboleslavsku měla svůj ekonomický základ v pěstování cukrové řepy. Hospodářský vzestup selského stavu se pak v zástavbě vesnic projevil přestavbou celých usedlostí, zejména stavbou honosných patrových domů, které si nezapadly s nejkvalitnější městskou stavební produkcí té doby. Tyto „selské paláce“, orientované na rozdíl od dosavadních zvyklostí převážně širkově

k veřejnému prostoru, měly bohatě členěnou eklektickou fasádu. Dispozice těchto domů je vícedílná, zpravidla dvojtraktová, síňový díl má nezřídka podobu haly s prostorným víceramenným schodištěm, tvořeným kamennými stupni a ozdobným litinovým zábradlím. Mimořádně výstavná obytná stavení následně doplnila také adekvátní hospodářská zástavba s rozlehlými chlévy klenutými stájovými klenbami na ocelových sloupcích a s poměrně náročnou architekturou hlavních průčelí. Tyto velkolepé statky můžeme najít např. v **Katusicích, Chorouškách, Všelisech, Skalsku** i jinde. Jsou vrcholným projevem vývoje vesnické zástavby této oblasti a převádějí ji od staletých forem tradiční lidové architektury k oficiální architektonické produkci 20. století.

Technologické zázemí vesnic v západní polovině Mladoboleslavska tvořily zejména vodní mlýny, soustředěné na několika větších tocích, zejména na Jizeře a Košáteckém potoce, které se v průběhu 19. a počátku 20. století proměnily v mlýny průmyslového charakteru – například v **Předměřicích nad Jizerou, Krnsku, Košátkách**. Zcela unikátní památkou zdejšího kraje je větrný mlýn na katastru obce **Vrátno**, postavený v 70. letech 19. století jako mlýn na kostní moučku. Jeho provoz netrval dlouho a již od počátku 20. století postupně chátral. Teprve v nedávné době byl rekonstruován včetně větrného kola a stal se opět dominantou Vrátenska. Dramatický zvrat ve vývoji zdejších vesnic znamenala tzv. kolektivizace vesnice po roce 1948, která přinesla zkázu nejen selskému stavu, ale také značnou devastaci zdejších mimořádně výstavných vesnic. Nejvýrazněji se projevila ve Vrátně, kdysi nejvýstavnější vsi západní části Boleslavska. Přesto se však podařilo až do počátku 21. století zachovat alespoň část z původního bohatství vesnické zástavby. Nejlépe dochované celky jsou od poloviny 90. let chráněny jako vesnické památkové zóny – **Březinka, Kluky, Skalsko, Střehom** a nejcennější z nich jako památková rezervace – **Víska**. Hodnotnou lidovou architekturu ale dosud najdeme i v některých dalších vesnických sídlech této oblasti – jmenujme například **Bezdědice, Boreč, Březovice, Hoškovice, Katusice, Koprník, Líny, Neveklovice** i jiné. /JB

Dolní Stakory, okr. Mladá Boleslav

Kokořínsko

Kokořínsko je geomorfologicky členitá oblast na pomezí Libereckého a Středočeského kraje prostírající se na severu okresu Mělník, jihu okresu Česká Lípa a okrajově zasahující do okresů Mladá Boleslav a Litoměřice. Jedná se o území mimořádně zajímavé z hlediska kulturně historického i přírodně krajinářského s dosud značným podílem souvislých lesních převážně borových porostů. Geologicky je tvořeno pozdně druhohomími usazeninami, tzv. kvádrovými pískovci, jejichž souvislá vrstva byla zvětráváním postupně rozrušena. V jižní části má charakter pískovcové náhorní plošiny – tabule rozbrázděné hlubokými, strmými kaňonovitými údolními (zvanými doly), zatímco severním směrem se krajina mění a stává se zvlněnou pahorkatinou s četnými skalními městy a nápadně vystupujícími vypreparovanými vulkanickými třetihorními čedičovými nebo znělcovými vyvěřelinami výrazně dominujícími celému kraji (například Vrátenská hora, Uhelný vrch, Kuželík, Nedvězí aj.).

Vzhledem k nepřístupnému lesnatému terénu nepříliš vhodnému k zemědělskému využití byl tento region kompaktněji osídlen až poměrně pozdě, i když na jeho okrajích jsou doložena ojedinělá tvalejší pravěká sídla (například **Liběchov, Mšeno, Lobeč**). Tento stav trvá až do období raného středověku, kdy nedaleko Mšena nad Kokořínským dolem existovalo rozsáhlé hradiště **Hradsko**, které je některými odborníky považováno za bájný Canburg, kde byl roku 805 zastaven vpád franských vojsk, vedených Karlem Mladším

Truskavna, okr. Mělník

Nové Osinalice, okr. Mělník

(Karlomanem), jedním ze synů Karla Velikého. Trvalá sídla jsou zde sporadicky zakládána nejprve během tzv. vnitřní kolonizace ve století 11.–12. (především v širších a lépe dostupných údolích), ale teprve kolonizační vlna 13.–14. století dala vzniknout převážně většině zdejších vesnic i městeček, náležejících do rozsáhlého královského dominia. To se však již koncem 13. století dostává do rukou významného panského rodu Ronovců (později jedné z jeho větví Berků z Dubé), jehož osudy pak až do 15. století zůstávají spjaty s tímto krajem. Zajímavý je také demografický vývoj této oblasti, která se v následujícím období stala součástí tzv. vnitřních Sudet. Až do třicetileté války bylo totiž původní obyvatelstvo české, ale v důsledku válečných událostí tohoto vleklého a ničivého konfliktu jeho počet poklesl až o polovinu. Noví osadníci přicházející po polovině 17. století byli však téměř výhradně Němci (zejména z blízkého Saska i z českých Sudet) a dosud Čechy obývané území bylo vyjma jeho jihovýchodní okrajové části postupně germanizováno. Další zásadní změnu přinesl prakticky kompletní odsun osob německé národnosti po druhé světové válce a příchod novoosídlenců z vnitrozemí Čech, ze Slovenska i repatriantů z Balkánu a Ukrajiny. Vzhledem k nedostatku pracovních příležitostí, způsobenému především nízkým stupněm industrializace a nepřilíživě rentabilní zemědělskou výrobou, docházelo však i poté k poklesu novoosídlenecké populace a řada původních stavení zůstávala stále neobydlených nebo se nově uvolňovala. Tato situace, spolu s přírodně zachovalou atraktivní krajinou a výhodnou polohou, přispěla od 2. poloviny 50. let minulého století k silicím zájmu o rekreační využití opuštěných a chátrajících vesnických staveb a rozvoji fenoménu tzv. chalupářství, jehož výsledným efektem byla záchrana značného množství původní vesnické architektury i historické urbanistické struktury zdejšího osídlení.

Typickou a převažující sídelní formou tohoto regionu jsou vrcholně středověké (13.–14. století) pravidelně zakládané lineární – řadové (například **Březinka, Dolní Vidim, Kanina, Osinalice, Ráj, Vojtěchov**), méně pak návesní (například **Lhotka, Olešno, částečně Dobřeň, Horní Vidim, Jestřebice, Nosálov, Šemanovice**), lánové kolonizační vesnice se záhumenicovou plužinou, jejichž osou byla cesta nebo vodní tok. Podél nich jsou v rozestupech volně za sebou řazeny jednotlivé, převážně štítově orientované usedlosti, za nimiž se pak až na konec katastru táhnou úzké lány polí. V daných často náročných přírodních podmínkách skalnatého krajinného reliéfu však zpravidla jde o složitější, kombinovaný, ne zcela čistý půdorysný typ (například **Dobřeň, Jestřebice, Sitné, Střezivojice, Truskavna** a mnohé jiné). Osadníci se proto museli většinou vypořádat s komplikovanou terénní situací a svá obydlí i hospodářství tomu přizpůsobit. Platí přitom, že méně výhodné parcely v každé vesnici (úzké rokliny, srázné svahy, skalní rozsedliny aj.) byly vzhledem k nedostatku jiného příhodného volného místa zastavovány až druhotně a obvykle sociálně slabší vrstvou obyvatel domkářů a chalupníků. Tuto základní strukturu osídlení doplnily v následujících stoletích drobné pasekářské osady mnohdy nepravidelného půdorysu, vznikající v nevýhodných polohách, například na temeni skalních plošin.

Svůj osobitý vzhled získal lidový dům na Kokořínsku a v Podbezdězí v průběhu 18. a 19. století. Z tohoto časového úseku také pochází naprostá většina dosud zchovalých původních staveb. Jejich podobu ovlivnilo vzájemné působení několika výrazných oblastí lidového stavitelství v sousedních regionech – na severozápadě to byl dům severozápadních Čech s brázděným patrem z Litoměřicka a Poohří, na severu podstávkový dům Českolipska a Lužických hor a na severovýchodě patrový pojizerský roubený dům. Významným faktorem formujícím tvářnost zdejší lidové architektury bylo nepochybně také chmelařství, specifický druh hospodářské činnosti, doložený v regionu už od pozdního

Nosálov, okr. Mělník

Vidim, okr. Mělník

středověku a vrcholící konjunkturou právě v období 18. a 19. století, jež přinesla do tohoto kraje nebývalou prosperitu. Důsledkem byla postupná a téměř kompletní přestavba zdejších vesnických usedlostí. Budovány byly patrové domy s vysokými krovky, v nichž se v několika etážích sušil chmel, provětrávaný podlouhlými pásovými šterbinovými střešními otvory, tzv. volskými oky. Usušený chmel byl potom otvorem ve stropě horní síně v žocích spouštěn a uskladňován v patře domu v několika za sebou umístěných komorách přístupných buď z pavlače, nebo ve větších staveních z vnitřní středové průběžné chodby. Vzhledem k výnosnému pěstování chmele byly i stavby nižších sociálních kategorií vesnické společnosti ve srovnání s jinými regiony o poznání výstavnější a prostornější a díky všeobecně užívané metodě sušení a skladování této plodiny i patrové. Ústupem chmelařství ztrácely patrové komory svou funkci, ale s rozvojem turistiky se našlo vhodné alternativní využití k ubytování letních hostů a návštěvníků tohoto malebného kraje. Přizemí zůstávalo tradičně děleno na tři základní díly – střední vstupní síň, obytnou světnici v čele a zadní hospodářský prostor – buď ho v etnicky německém prostředí vyplňovaly chlévy, nebo v českém komory, častý však byl i smíšený komoro-chlévní typ v národnostně přechodném území. V případě potřeby se k zadní boční stěně domu dodatečně přistavovala menší výměnkářská světnička pro staré rodiče, jež dodávala domu výrazně asymetrický tvar. Střechy vesnických staveb byly většinou sedlové se sklonem kolem 45°, ve vrcholu štítu kdysi zakončované obdélným kabřincem, na drobnějších hospodářských staveních se vyskytovaly střechy pultové a u honosnějších budov se někdy setkáváme se střechami

mansardovými (fary, mlýny, panské stavby). Nejstarší střešní krytinou byl slaměný došek kombinovaný na okrajích a hřebeni s trvanlivějším dřevěným šindelem. Teprve v průběhu 19. století se pozvolna začínají v souvislosti s protipožárními nařízeními a lepší se ekonomickou situací objevovat nespalné krytiny – pálená taška, břidlice a od přelomu 19. a 20. století též eternit a cementové tašky. Z krovových konstrukcí zde najdeme jednoduché hambalkové, na rozměnějších budovách pak složitější tesařské práce – krovy s ležatou stolicí nebo častěji s dvojitou či jednoduchou stojatou stolicí. Použití těžkých pálených a cementových tašek však vedlo v důsledku často k nahrazování starších krovů dimenzovaných na lehké tradiční krytiny novodobými vaznicovými soustavami s nižším sklonem střech a ke zvyšování obvodových stěn půdními nástavbami pro zvětšení ložného prostoru podkroví.

Usedlosti doplňují hospodářské objekty obklopující dvoj- a trojstranné dvory. Charakteristické byly zejména patrové špýchary s chlěvy a chlívký v kamenném přízemí a roubeným patrem, tvořeným skladovými komorami přístupnými z pavlače. Chlěvy vyplňovaly zadní část obytného domu, v zámožnějších usedlostech se budovaly navíc další samostatně stojící. Většinou se jednalo o zděné stavby s valeně či do placek sklenutými vnitřními prostory. Dvůr obvykle vzadu uzavírala stodola, ve starší vývojové fázi roubená, od 19. století stále častěji sloupové konstrukce s dřevěnými výplněmi, nebo kompletně zděná. Do usedlostí se vstupovalo branami s brankou, původně masivními klenutými blokovými s plastickou výzdobou, později jednoduššími pilřovými s rovným překladem a v závěrečné fázi pouze vjezdem ohraničeným pilřím s ozdobnými hlavicemi. Nedostatek místa pro vybudování potřebného hospodářského zázemí se často řešil vyhloubením náhradních prostor do skalnatého terénu, jenž mnohdy vymezoval plochu dvora usedlosti a limitoval její další rozšíření. Těsné skalní prostory někdy sloužily jako nouzová provizorní a posléze i stálá obydlí nejhudších vrstev vesnické společnosti (pojednává o nich samostatná kapitola).

Kanina, okr. Mělník

Medonosy, okr. Mělník

Zajímavými účelovými stavbami zdejšího regionu byly také prostorné tesané nebo klenuté kamenné sklípky, budované pod stavením nebo samostatně jednotlivě i ve větších shlucích podél cest, na okrajích obcí či jinde.

Typickým představitelem lidové architektury Kokořínska je patrový dům se sedlovou střechou, zpravidla roubené konstrukce se zděným kamenným hospodářským traktem, méně často s hrázděným patrem, s originální podstávkovou konstrukcí, vynášející a odlehčující patro pomocí zdobně profilovaných sloupků s pásky umístěných podél stěn přízemí, s pavlačí, lodžii nebo balkonem situovanými na dvorní boční straně domu a s dřevěným bedněným štítem obvykle dekorativně členěným do několika polí, případně v mladším období někdy obloženým ornamentálně mozaikovitě skládanými břidlicovými nebo později i eternitovými šablonami. Výtvarná výzdoba se soustřeďuje především na mnohdy tesařsky dekorativně náročně ztvárněné prvky podstávek, pavlačí, okenních a dveřních ostění a štítových lomenic. Na Kokořínsku, především v jeho okrajových částech, má své významné zastoupení i kamenný vesnický dům (např. **Horní Vidim, Kanina, Lhotka, Šemanovice, Vysoká**). Vyvíjel se zde vedle roubené architektury od 1. poloviny 19. století v typologické návaznosti na sousední rovinatější oblasti Polabí a Litoměřicka, kopíroval však některé její základní znaky, zejména hmotové a prostorové řešení, včetně zapuštěných bočních arkádových ochozů napodobujících pavlače. Jde převážně o mohutné patrové domy se střidmější štukovou výzdobou vycházející z tvarosloví vesnického klasicismu, koncem 19. století pak prozrazující inspiraci eklektickou a neoslohovou městskou architekturou. V ojedinělých případech se setkáváme s výtvarně reliéfně ztvárněnými plochami štítů.

Stavební materiál poskytovala lidem okolní příroda a v tomto směru byla na Kokořínsku velmi štedrá. Krajina zde byla a stále ještě je pokryta poměrně souvislými lesními komplexy

Dobřeň, okr. Mělník

s jehličnatými stromy, vhodnými na roubené konstrukce. Jiným příhodným a všude snadno dostupným stavebním materiálem byl dobře opracovatelný pískovec, který se při těžbě tvaroval na charakteristické kvádry místně zvané štuky. Prakticky každá vesnice mívala svůj vlastní lom či lomeček, jejichž relikty jsou dodnes patrné na mnoha místech. Budovali se z něj opěrné a ohradní zdi, vjezdové brány, podezdívky, topeniště, hospodářské a provozní budovy, později i celé obytné domy, ale též ostění oken, dveřní portály a zdobné dekorativní architektonické články. Jako doplňková stavební technika kombinující dřevo a hlinu se u pater obytných domů a hospodářských prostor užívalo také hrázdění, které se však v tomto regionu vyskytuje v méně dekorativní podobě, než například na sousedním Litoměřicku.

Pozoruhodnými a pro území Kokořínska typickými umělými krajinnými prvky jsou skalní cesty, které bývaly raženy a tesány nepřístupným členitým skalnatým terénem, sráznými údolními

Jestřebice, okr. Mělník

a roklinami. Některé staré vesnické přístupové i záhumenní cesty mají dodnes dochovánu původní čedičovou nebo pískovcovou dlažbu. Pískovec dal na Kokořínsku a Podbezdězí rovněž přímo v krajině vzniknout mimořádně působivým a cenným drobným památkám lidové víry a umění – jednak malým půvabným tesaným výklenkovým kapličkám v úvozech skalních cest, ale především unikátním, původně polychromovaným plošným reliéfům, zobrazujícím náboženské a biblické výjevy (například u **Dobřeně, Jestřebic, Vidimi**). Najdeme je vytesané do skalních stěn podél cest i uvnitř vsí jako připomínku dávných událostí, pro ochranu poutníků nebo jen jako projev lidové zbožnosti.

Přestože i na Kokořínsku došlo v průběhu 2. poloviny 20. století k viditelnému úbytku původní zástavby, byl to právě výše popsany historický vývoj a specifické přírodní podmínky tohoto regionu, jež zabránily vzniku větších městských celků i rozvinutějšího průmyslu s navazující dopravní infrastrukturou a uchovaly jeho zemědělský ráz i tvářnost harmonické kulturní krajiny s ojediněle kompaktní a neporušenou strukturou vesnického osídlení se značným podílem lidové architektury, jejíž jedinečnost je násobena úzkým sepětím s okolním unikátně dochovaným prostředím.

Celé Kokořínsko je územím s mimořádným počtem a hustotou jednotlivých památkově chráněných i dalších cenných staveb lidové architektury a také s řadou urbanisticky i architektonicky hodnotných vesnických sídel, z nichž některá vybraná byla vyhlášena vesnickými památkovými rezervacemi (**Dobřeň, Nosálov, Nové Osinalice, Olešno**) a vesnickými památkovými zónami (**Jestřebice, Lobeč, Sitné, Střezivojice, Vidim**).

Městskou památkovou zónou se zachovalou zástavbou lidového charakteru je venkovské městečko **Mšeno**. Dalšími pozoruhodnými vesnickými sídly jsou například **Kanina, Lhotka, Osinalice, Ráj, Šemanovice, Truskavna, Vojtěchov, Vysoká** aj. /PB

Dobřeň, okr. Mělník

Polabí a dolní Povltaví – krajina soutoku

Jižní část Mělnicka, označovaná též výstižným názvem krajina soutoku, je specifické nížinné území zabírající oba břehy Labe na západ od Brandýsa nad Labem po Mělník a dolní tok Vltavy od Kralup na sever. Jeho jádrem je trojúhelníková plocha sevřená oběma řekami, slévajícími se v jedno řečiště na jižním okraji Mělníka. Na sever od soutoku se k ní přičleňuje širší rovinaté území na levém břehu Labe, vymezené od severozápadu zvlněnou krajinou Cítovska s památnou horou Říp na obzoru. Na pravém břehu Labe lze k této oblasti přiřčenit pouze velmi úzký pruh táhnoucí se od Mělníka k Liběchovu, který se svažuje k jihozápadu a je předpolím svébytného regionu Kokořínska. Rovinaté území této krajiny je protkáno řadou dalších menších toků vlévajících se do obou řek jak od západu (Zákolanský potok, Bakovský potok), tak od východu (Košátecký potok, Pšovka, Liběchovka). Významnou dopravní tepnou je Laterální kanál, zvaný též Vraňansko-hořínský, zprovozněný roku roku 1905, ústící do Labe pod mělnickým zámekem.

Tato úrodná oblast patří k nejstarším sídelním územím Čech. Její dominantou a přirozeným správním centrem je od nepaměti Mělník, věnné královské město, jehož předchůdcem bylo raně středověké hradiště, které patřilo k předním sídlům své doby, jak dokládá skutečnost, že zde na konci 10. století sídlila kněžna Emma, vdova po Boleslavu II., která tady založila mincovnu a nechala razit vlastní mince – denáry. Již před vznikem Mělníka existoval v tomto kraji na dosud nedoloženém místě hrad Pšov, centrum kmene Pšovanů, odkud pocházela kněžna Ludmila, manželka prvního známého přemyslovského knížete Bořivoje, s nímž přijala z Velké Moravy

Mělnická Vrutice, okr. Mělník

křesťanství. Lze proto předpokládat, že zdejší sídelní struktura je ve svých základech velmi starého původu. Existenci starších předkolonizačních sídel dokládá rovněž množství dochovaných románských kostelů v **Cítově, Vrbně, Vliněvsí, Bukolu**.

Původní půdorysná struktura zdejších vesnic, zejména v trojúhelníku mezi řekami, je dnes převrstvena mladšími úpravami. Převažují zde návesní typy s pravidelnými návesmi – **Obříví, Ledčice, Lužec, Křenek**, s trojúhelníkovou nebo oválnou návší – **Vrbno**, či zcela nepravidelné návesní útvary – **Vepřek**. Úrodnost kraje byla příčinou poměrně velkého podílu dominikální (panské) půdy s řadou vrchnostenských dvorů, což se promítlo do půdorysů zdejších vesnic poměrně malým množstvím selských usedlostí a větším podílem drobnější chalupnické a domkářské zástavby – například **Býkev**.

Dochovaná zástavba vesnic je dnes poměrně mladá, překrytá soudobými stavebními projevy. Kontinuální stavební a architektonický vývoj zdejších vesnic byl často přerušen válečnými vpády do této úrodné oblasti, či přírodními pohromami, zvláště záplavami. Doklady starší podoby staveb jsou dnes jen velmi sporadické a nalézáme je zejména v západní části území, při dolní Vltavě. Nejvýznamnějším z nich je areál **mlýna čp. 19 ve Vepřku**, kde je v jádru obytného stavení dochována část patrové pozdně gotické obytné budovy zděné z lomového kamene, místní opuky, s několika kamenickými detaily, zejména portály vchodů. Kamenické články stejného charakteru jsou v této nevelké vsi zachyceny ještě v dalších dvou objektech a také v nedalekých

Zeměchách. Ke stavebním památkám předbělohorského období náleží mimořádně hodnotná patrová sýpka v areálu usedlosti **čp. 4 v Dědibabech**, na pravém břehu Vltavy. Přízemí této stavby je rovněž zděné z kamene a je zaklenuto mladší valenou klenbou se styčnými výsečemi. Patro, zděné z nepálených cihel, nese zbytky starších omítek s červeně a šedě malovanými psaníčky a další geometrickou výzdobou.

Dřevěné prvky v ostění vstupu do patra byly dendrochronologicky datovány do 80. let 16. století. Tento špýchar je tak nejstarším datovaným dokladem hliněného stavitelství v Čechách. Ze stejného období pocházejí zřejmě také některé části v přízemí a suterénu zadního křídla obytného stavení. Uvedené příklady nám naznačují, že vesnická zástavba v dolním Povltaví byla již od středověku ve značné části zděná a zřejmě pod vlivem sousední severozápadní oblasti Slánska. Pro období 17. století je cenným dokladem o stavebním vývoji vesnic na levém břehu Labe dnes již zaniklá usedlost **čp. 24 ve Vliněvsí**, dokumentovaná ještě na počátku 90. let 20. století. Přízemní obytné stavení využívající ve svých konstrukcích značný podíl nepálených cihel mělo v ose navazující patrovou část s dvěma komorami přístupnými z pavlače sduženým portálem s datací 1697. Celé patro bylo hrázděné s výplněmi rámových polí z tzv. lepenice, tedy drobné tyčoviny, osazené v drážkách vodorovných stěnových trámů a omazané z obou stran hliněnou omítkou. Hrázděné stěny mělo původně zřejmě také přízemí, následně z části přezděné, jak dokládaly zbytky

Obříví, okr. Mělník

rámové nosné konstrukce ve dvorním průčelí. Stavební produkce 18. století navázala v západní povltavské části na starší zděné stavby, jak dokládá dochovaný článek kamenného nadpraží domovního vchodu, datovaný letopočtem 1738, druhotně použitý ve zdivu obytného stavení **čp. 10 v Dušníkách nad Vltavou**. Domy usedlostí byly zděny z lomového kamene dostupného v okolí, tedy převážně z jemného pískovce či opuky. Vysoký podíl v materiálovém složení staveb, zejména chudších vrstev společnosti a u hospodářských objektů, však nepochybně zaujímaly nepálené cihly. Vzhledem k tomu, že tato technologie se používala bez výraznějších změn relativně dlouhé období, je poměrně obtížné odlišit starší doklady hliněných konstrukcí od převažující hliněné zástavby 19. století.

Ve východní polabské části Mělnicka byla v 18. století zástavba ještě roubená, jak dokládá několik posledních dochovaných staveb postavených touto technikou. Obytná stavení zde byla přízemní, trojdílná, zcela pod vlivem lidové architektury Polabí.

Dnes jsou mezi posledními doklady roubených konstrukcí zejména sýpky, které zde měly podobu dvoukomorových přízemních staveb se sedlovou střechou a jednoduchým hambalkovým krovem přesahujícím nad zápraží, například **čp. 8 v Dřísech** či **v Zárybech**, kde je dvoukomorový špýchar vybaven sdruženým trémovým portálem s profilovanou nadpražní římsou a pavlačí s vyřezávanými sloupky.

Stavební činnost 19. století je na celém území již zastoupena mnohem četněji. Ve východní části byla v tomto období postupně zcela převrstvena původní roubená vesnická architektura zděnými přízemními domy, v jejichž konstrukcích převažuje z počátku zejména lomový kámen. Ten se podle možností místních zdrojů objevuje u venkovských staveb celého pravého břehu Labe. Pozoruhodný doklad vývoje od tradičního roubeného domu ke zděnému najdeme na samém severním okraji tohoto území, v **Mělnické Vrutici** na dolním toku Pšovky. V unikátně dochované usedlosti **čp. 11** stojí zděný obytný dům pocházející nejspíše již z 2. poloviny

18. století, posazený na vysoké podezdívce, která vyrovnává příkře svažité terén, a v hlavním průčelí dává domu charakter patrového stavení. Dům má tradiční trojdílnou dispozici s příčné průchozí síní a komorovým dílem zaklenutým mladší valenou klenbou se styčnými výsečemi, která byla vložena druhotně do staršího vyššího plochostropého prostoru. Dům je vyzděný z místního jemného pískovce, avšak světnice byla navíc v interiéru doplněna dřevěnou – roubenou tepelně izolační vložkou, skrytou pod omítkou, která názorně dokládá počáteční nedůvěru vesnického obyvatelstva ke kamenným stavbám. Ačkoli obvodové stěny jsou zděné z kamene, ostatní části stavby jsou zcela pod vlivem tradičního vesnického stavitelství roubeného. Objekt má sedlovou střechu s polovalbou v hlavním průčelí a lehkým štítem z tyčoviny omazané hliněnou omítkou, stropní trámy přesahující nad zápraží jsou rovněž omazány hlinou, stejně jako povalový záklop. Na protilehlé straně dvora je druhé stavení, které je v přední části již patrové, s výměnkářským bytem v přízemí a komorami v patře, přístupnými po pavlači se vstupem přímo z terénu svažitého dvora. Rovněž komory, stejně jako hluboký sklep pod nimi, jsou vyzděné z kamene. Štítová průčelí obou objektů pak spojuje klenutá brána se segmentově zvednutým štítovým nástavcem, datovaná letopočtem 1797. Zatímco v jižní části území převládá v obytné zástavbě zejména přízemní forma domu, jak je doposud dobře patrné na malebné návsi **Obříví** či přilehlých **Semilkovic**, v hospodářské zástavbě dospěl i zde vývoj k patrové formě. Dokládá ji například velmi dobře dochovaný špýchar v usedlosti **čp. 33 ve Dřínově**, kde je dvoukomorová zděná sýpka umístěná nad chlévem a kolnou přístupná přímo ze dvora po dřevěné pavlači s balustrově vyřezávanými prkny zábradlí, odkazujícími na přelom 18. a 19. století. Jednoduchý hambalkový krov je podpírán jednou středovou vaznicí se sloupky a pásky. Patrové sýpky nacházíme také ve **Vraňanech**, a to jak v menších usedlostech, kde je doložen například

Dědibaby, okr. Mělník

Ledčice, okr. Mělník

jednokomorový patrový špýchar s patrem z nepálených cihel, tak i ve dvorech velkých statků, jakým byl například **čp. 26** s rozlehlou patrovou sýpkou zděnou částečně rovněž z nepálených cihel na kamenném přízemí s chlévy zaklenutými plackovými klenbami.

V severozápadní části Mělnicka, zejména na levém břehu Vltavy a Labe pod Mělníkem, se v zástavbě vesnic v masivní míře uplatňuje hliněné stavitelství. Nepálené cihly nacházíme nejen v drobnější chalupnické a domkářské zástavbě, kde tvoří celé ulice a čtvrti, jako např. v **Ledčících** a **Hostíně u Vojkovic**, ale také v obytných traktech usedlostí, kde se nepálená cihla uplatnila i v konstrukcích patrových domů, a to jak v kombinaci s kamenem, jak je tomu například v domě usedlosti **čp. 15 v Ledčících**, tak i ve formě celohliněného patrového stavení, jaké stálo až do ničivé povodně roku 2002 v usedlosti **čp. 4 v Dušníkách nad Vltavou** a je doloženo také v **Daminěvsi** a **Jenišovicích**.

Patrové domy z kamene a pálené cihly jsou pak charakteristické pro zástavbu **Vrbna**, malé vsi ležící na cípu sevřeném slepým ramenem Vltavy a Laterálním kanálem. Tyto stavby reprezentují stavební kulturu 2. poloviny 19. století. Obytná stavení jsou převážně orientována šířkově k veřejnému prostoru, případně na původních hloubkových půdorysech. Jádrem této pozoruhodná vesnice je dnes chráněno formou vesnické památkové zóny.

Mezi nejméně dochované druhy hospodářských objektů v dané oblasti lze zařadit stodoly, které jsou zastoupeny výhradně svými mladšími formami z 2. poloviny 19. století a zejména období přelomu 19. a 20. století. V jejich konstrukcích se rovněž většinou uplatňuje lomový kámen a nepálená cihla. Jedná se o stodoly jednomlatové, ve velkých statcích i dvojmlatové, s kamennou podezdívkou. Převažují pilířové typy s kamennými nárožními pilíři a výplněmi stěn

z nepálených cihel, například ve **Vrbně** nebo v **Obříví**. Neopomenutelnými doklady zděného stavitelství 1. poloviny 19. století jsou také poměrně čteně zachované vjezdové brány zděné rovněž z lomového kamene. Mají zpravidla půlelpticky zaklenuté vjezdy, jejichž tvar se ve hmotě brány projevuje segmentově zvednutou střední částí koruny. Hlavní vjezd je doplněn brankou pro pěší, jejíž koruna je rovněž segmentově zvednutá. Charakteristická pro ně byla bohatá štuková výzdoba s klasicistním dekorativním aparátem, představovaným pilastry po stranách hlavního vjezdu zakončenými plastickými hlavicemi s čabrakou či dalším zdobením, širokými šambránami a archivoltami s patkami a klenáky, případně dalším jemným štukovým ornamentem s motivem listoví, květin a nezbytnou datací. V některých vesnicích vznikly celé soubory těchto bran a dotvářely tak malebnou kulisu místních návší, jako například v **Křenku** (u **čp. 1** datovaná 1838, u **čp. 2** z roku 1844), v **Obříví**, **Klech** a jinde.

Nejmladší vrstvu historického vesnického stavebního fondu této oblasti reprezentují přízemní i patrové domy zděné z pálených cihel, s půdními nadezdívkami a sedlovými střechami, doplněné eklektickými, případně secesí ovlivněnými fasádami, které charakterizují zástavbu v **Čečelicích**, **Byšicích**, **Všetatech**, **Lužci nad Vltavou** i jinde.

Neopomenutelnou svébytnou součástí krajiny Mělnicka je úzký pruh viničních tratí, táhnoucí se nad pravým břehem Labe od obce Kly přes Mělník až do Liběchova. Tento jihozápadní svah je jádrem Mělnické vinařské oblasti. Je pro něj charakteristická poměrně souvislá síť viničních usedlostí, které byly zejména vrchnostenským a měšťanským majetkem. Mnohé z nich mají jednotnou typologii s rozlehlým přízemním domem zděným z kamene a krytým valbovou střechou, situovaným uprostřed vinic. Obytné stavení je často doplněno

Obříví, okr. Mělník

nevelkým polygonálním zděným objektem s jehlancovou střechou, který svou architekturou připomíná kapli, slouží ale jako studniční stavba, například v **Kelských Vinicích, Mlazicích** i v **Mělníku**, kde však má zpravidla mnohem výstavnější podobu, například **Klamovka** či **Bašovka** s patrovými budovami a navazujícími prostory pro zpracování vína, jejichž jádra jsou staršího původu. Vinice na Mělnicku mají podobu skutečného vinohradu. Byly obehnány ohradními zdmi z pískovce a vybaveny strážními vížkami, které dotvářejí místní kolorit. K nejlépe dochovaným vinohradům této oblasti patří vinice na okraji Liběchova, které stoupají v jednotlivých terasách od úrovně Labe až k vrcholu návrší s **kostelem sv. Ducha**, který je dominantou zdejšího kraje. Tato vinice je nejseverněji položeným terasovým vinohradem v Evropě.

Na popisovaném území jižního Mělnicka najdeme pouze jeden plošně památkově chráněný soubor lidového stavitelství, jímž je ves **Vrbno** v blízkosti Mělníka, vyhlášená vesnickou památkovou zónou roku 2004, ale zajímavých sídel s dochovanou vesnickou architekturou bychom zde našli jistě více, i když v období po druhé světové válce značná část původní historické zástavby nenávratně zmizela. Jsou to například osady **Hostín, Choroušky, Chorušice, Křenek, Ledčice, Obříství, Semilkovice, Vojkovice** i některé další. /JB

Slánsko a Kladensko

Po řadu let od roku 1960 tvořilo Slánsko a Kladensko společný administrativní celek, okres Kladno. Mají mnoho společného, přesto se odlišují, ať již jde o historický, hospodářský a společenský vývoj, nebo o tvářnost krajiny. Oblast leží na severozápad od Prahy a navazuje na území bývalého okresu Praha-západ. Slánsko sousedí na severu s částí Mělnicka, Podřipskem, na severozápadě s Rakovnickem a severočeským Lounskem. Odedávna představovalo zemědělskou oblast se starým osídlením, doloženým mnoha archeologickými nálezy. První historické zprávy o vzniku některých vesnic pocházejí z raného středověku, mnohé pak z doby vrcholného středověku. Mírně vlněná krajina Slánska nabízela mnoho míst vhodných pro vznik lidských sídel. Vyrůstala v údolích podél potoků a na svazích nad nimi nebo též na návrších a stráních se širokým výhledem do okolí. Nenajdeme zde vysoké kopce, jen nižší pahorky, jako například Slánskou horu, nad Pozdní kopec zvaný Slánčice, nebo nevelký Řípec nad Královicemi, jenž tvarově připomíná o mnoho vyšší horu Říp viditelnou z mnoha míst. Na západě lemují obzor ostré kužele Českého středohoří. Úrodná půda přispívala k rozvoji zemědělství a snaha o získání pozemků vedla k postupnému kácení lesů. V krajině jich zůstalo poměrně málo. Dodnes pokrývají souvislejší lesní porosty svahy a návrší nad údolím Bakovského potoka na území zvaném „Slánské Podlesí“, jež pokračuje na západ na Rakovnicko a Džbánsko. Kladensko sousedí též s Berounskem, do řeky Berounky odtud plyne několik potoků. Nejvýznamnějším je Kačák s přírodním parkem Povodí Kačáku.

Zajímavé krajinné prvky představují přírodní parky Okolí Okoře a rezervace Záplavy. Terén průmyslového Kladenska je lesnatější a členitější, nedaleko Kladna se zvedají nejvyšší kopce oblasti, Vysoký vrch (489 m n. m.), Kožová hora (456 m n. m.) a Vinařická hora. Výrazně se ve výškovém reliéfu krajiny uplatňují haldy, pozůstatky po zdejších dolování uhlí.

Dodnes si řada vesnických sídel zachovala tradiční půdorysnou formu. Vesnice středověkého původu charakterizuje centrální prostor návsi, často nepravidelného tvaru, oválný, čtyřúhelníkový, někdy trojúhelníkový. Byl ovlivněn terémem, rovným nebo svažitém, protékajícím potokem, komunikací procházející středem nebo okrajem návsi. Pravidelnou návěsní dispozici mají vsi založené později, v průběhu 18. století (například **Drnek**, **Nová Studnice**). V mnoha vesnicích má náves stále původní nebo jen málo narušenou základní podobu. Náves ve **Třebízi**, jejíž jádro bylo vyhlášeno vesnickou památkovou rezervací, má obdélníkový tvar, na její ploše stojí barokní **kaple sv. Martina**, zvonička v rozsoše a návěsní kaplička. Prochází jí místní komunikace, nechybí rybníček s vrbami na hrázi, na jeho hladině se zrcadí průčelí opravených statků. Návěsní rybníčky a potoky protékající návší měly pro život vesnic základní význam. Rozlehlou návší se starými statky a dřevěnou zvonicí v **Kutrovicích** protéká potok s původně meandrujícím, dnes regulací vyrovnaným tokem. V rybníčku na mírně svažité návši v **Žizicích**, v **Chrzíně** a na dalších návších se koupají děti, kdysi tam plavala hejna hus. V **Zichovci** již před řadou let upravili rybníček jako koupaliště. Ve vsi **Uhy** napájí dva rybníčky pramen s kamenným zaklenutím a schůdky. V roce 1892 a později pak v roce 1936 upravili Svatováclavský pramen na kraji malé vsi **Týnec** nedaleko Zákolan a barokní kaplička nad pramenem na návrší nad **Líským** připomíná dávnou pověst. Náves nebyla jen centrem vesnické zástavby, ale též svědectvím o sociálních vztazích a společenským

Třebíz, okr. Kladno

centrem. Na obvodu návsi stávaly výstavné budovy větších selských usedlostí. Také pro vesnický život důležité řemeslnické dílny a veřejné stavby jako hospoda, obecní úřad, pastouška, obchod nebo hasičská zbrojnice nacházely zpravidla místo na návsi. Výjimečně hodnotnou památku představuje zájezdní hospoda v **Lukově**, hospoda v **Pchově** sloužící dnes k bydlení si zachovala původní formu, podobně jako hospoda v **Pozdni** a mnohé další. Menší zemědělské usedlosti, chalupy, řemeslnické domky najdeme často na méně výhodných místech návsi, s průčelím orientovaným k severu. Pastouška stávala na návsi například ve **Třebízi**, v **Neprobylicích**, dodnes stojí domek někdejší pastoušky v **Lisovicích**. Prostor návsi byl někde později částečně zastavěn, obvykle chalupami chudších obyvatel (například v **Kutrovicích**, v **Čemuci**). Významné místo na návsi patří kostelu nebo kapli, téměř v každé vsi najdeme návěsní kapličku se zvonkem v koruně. Zachovalo se také několik zvoníček v rozsoše, lidově zvaných „zouvák“ (**Klobuky**, **Kobylníky**, **Třebíz**, **Horní Kamenice**, **Uhy**, **Sazená**, **Budeničky**). Podobu sídel dotvářejí četné drobné sakrální objekty na návších i na okrajích vsí, u cest a na rozcestích. Vesnice se rozrůstaly většinou na okrajích podél komunikací, kde vznikala nejčastěji silniční řadová zástavba, která byla obvyklá též v dělnických a hornických částech vsí nebo koloniích na Kladensku, (například **Brandýsek**, **Cvrčovice**, **Vinařice**, **Libušín**, hornická ves **Teodor** a **Ferdinandov**, kolonie **Čabárna**). Zemědělské usedlosti směřují nejčastěji štítovou stranou k návsi nebo komunikaci, někde vytvářejí souvislou frontu průčelí obytného domu s vjezdem do dvora a navazující hospodářskou stavbou nebo výměnkem. Některé patrové domy větších statků orientované okapovou stranou ke komunikaci umožňují vjezd do dvora průjezdem (například v **Lukově čp. 1 a čp. 7**, ve **Vraném čp. 32**, v **Poštovicích čp. 21 a 22**), někdy s dochovanými starými vraty. Dvůr

Kačice, okr. Kladno

Nabdín, okr. Kladno

zemědělských usedlostí má většinou trojstrannou formu. Na obytnou část domu navazují hospodářské prostory, na protilehlé straně dvora bývají chlévy, konírny, chlívký a vzadu ho uzavírá průjezdná stodola. Na několika místech se ve dvoře dochovala zajímavá typická drobná stavbička holubníku nad záchodem u hnojiště (**Řisuty čp. 39, Třebíz čp. 22** a do **čp. 1** přenesený z **Leněšic**), často tam najdeme také studnu s pumpou. Na dvoře mlýna v **Kvílicích** stojí unikátní stavba, zděná kaplička se sochou sv. Jana Nepomuckého nad studánkou s dřevěným holubníkem. Chalupy a malé usedlosti mají často dvůr jen dvoustranný a dvorky chudších vrstev jsou obvykle zastavěny pouze z jedné strany.

Do dvorů větších statků se vjíždělo klenutými branami. I když jich byla řada zbořena, v zástavbě některých vsí představují významný prvek. Nejsou většinou okázale zdobeny, tvarově zajímavější jsou například brány v **Řisutech u čp. 14**, v **Třebízi u čp. 1**, v **Jedomělicích u čp. 7** nebo v **Mileticích u čp. 24**. Výjimečný celek vytváří brána a štít usedlosti **čp. 12 v Nabdíně**. Honosnou bránou se znakem pražské kapituly se vjíždí do dvora někdejší zájezdni hospody v **Lukově**, k výjezdu pak sloužila jednoduchá zadní brána. Novější brány s rovným překladem někde upoutají reliéfní výzdobou, například v **Černuci u čp. 19**, v **Hospozíně u čp. 26** s datací 1889, v **Mileticích v hostinci U Vaňků** i jinde.

Nejen budovy statků a větších usedlostí, ale i četné skromnější chalupy a domky byly na Slánsku a Kladensku patrové. Domy si zachovávají klasický trojdílný rozvrh, v přízemí s obytnou světnicí s okny směřujícími ke komunikaci, střední síní, z níž se vcházelo jak do přední světnice, tak do zadní komory, představující třetí díl dispozice. V zadní části síně bývala umístěna černá kuchyně s topeništěm pece, která mívala často tělo vysunuté mimo obvodovou stěnu (například **Třebíz čp. 1**), o čemž svědčí stopy ve zdivu některých domů. Do navazujících hospodářských prostor vedly zvláštní vchody ze dvora. Místnosti v patře bývaly často užívané jako tzv. „parádní pokoje“ nebo

Líský, okr. Kladno

různé skladovací komory. Patra starších domů jsou dodnes někde přístupná pouze z dřevěné pavlače, na niž bylo možno vystoupat po vnějších schodech ze dvora. Řada pavlačí byla zrušena, ale některé (například v **Lotouši u čp. 4**, v **Kutrovicích u čp. 5**, v **Líském u čp. 3**, v **Sazené u čp. 24** a jinde) majitelé udržují a opravují. U výstavných budov statků i u menších usedlostí se jako vstup do obytných i hospodářských prostor v patře uplatnily též zděné perony s kamennými schodišti a ojediněle i s arkádovým ochozem. Mnohé z nich jsou architektonicky pozoruhodné a velmi cenné, například v **Nabdíně u čp. 12**, v **Brandýsku u čp. 24**, ve **Vyšínku u čp. 3** s datováním 1836, nebo obdobné arkádové perony v **Knovízí u čp. 26** a ve **Šlapanicích u čp. 17** připomínající náročnější zámeckou architekturu. Také v hospodářských objektech bohatších usedlostí se setkáme s pozoruhodnými stavebními konstrukcemi, ve chlévech a konímách jsou to především různé typy kleneb, nejnáročnější z nich členěné do řady polí plackových kleneb se středovými kamennými sloupy se dochovaly například v **čp. 1 ve Třebízi**, v **čp. 11 v Hobšovicích**, v **čp. 7 v Lisovicích** i jinde.

Za charakteristickou tradiční stavební techniku na Slánsku je pokládáno hrázdění, označované jako „slánská lepenice“. Výplň polí trámové kostry stěn tvoří tyčovina opletená slaměnými úvazky a omazaná jílem smíšeným s plevami či řezankou. Dodnes se dochovalo několik hodnotných hrázděných staveb. Kvalitně byl například nedávno opraven špýchar v **Královicích** na dvoře chalupy **čp. 7**, naopak opravu a péči by zasloužily hospodářské stavby usedlosti **čp. 15 v Hořešovičkách**, v jehož patrové komoře najdeme na hliněné výplni hrázdění dekor vytvořený prsty. Hrázděné obytné stavení se dochovalo v **Řisutech čp. 23**. Do areálu Národopisného muzea ve **Třebízi** byla přenesena hrázděná stodola z nedalekých **Telec**. Stále lze také nalézt reliktů hrázdění ukryté pod omítkou (například

v **Přelici, Neprobylcích**). Hrázďené konstrukce nechybí ani ve vesnicích blíže Kladna, například v **Kačici** dům usedlosti **čp. 52** a hospodářské stavení u **čp. 25** nebo v patře hospodářské budovy **čp. 20 v Čelechovicích**. Ojedinele byla použita technika hrázďení v roce 1749 při stavbě drobné sakrální stavby, **kapličky v Hradečně**. Na dodnes na lesy bohatším Kladensku najdeme též skromný počet vesnických staveb roubených. V **Bratronicích** je to přízemní chalupa na návsi **čp. 206** a z velké části roubená chalupa **čp. 26**, stavebně ovlivněná domovou formou nedalekého Berounska. V **Bělci** stojí roubená chalupa s pavlačí **čp. 32** a hospodářské stavení větší usedlosti **čp. 19** tamtéž má roubenou zadní stěnu a v patře přístupném z dřevěné pavlače se uplatnilo hrázďení. V **Horním Bezděkově** najdeme roubené chalupy **čp. 1 a čp. 11**. K nejstarším mlýnům v oblasti patří **mlýn u Tuchlovic** s roubeným patrem. Pozornost si jistě zaslouží také tesařsky náročně provedené dřevěné stavby, pozoruhodné historické patrové **zvonice**, kterých se v regionu dochovalo devět. Pro celou oblast Slánska i Kladenska podobně jako pro rozsáhlé území na severozápad od Prahy jsou charakteristické vesnické stavby zděné, mnohé s dávným datem vzniku. Byly budovány z materiálu získávaného v místě nebo blízkém okolí. Mnohdy byl využit přímo skalnatý terén k vyhloubení prostorů užívaných jako sklepy a skladovací komory. Ve **Třebízi** vznikla řádka sklepů v nízkých pískovcových skalkách na okraji vsi, v **Kutrovicích** sklepy v pískovcové stěně uzavírající dvorky několika chalup. Nejvíce ve skále vytesaných prostor najdeme ve vsích v údolí Svatojiřského potoka (**Podlešín, Neuměřice, Zvoleněves, Olovnice**) a ve **Zvoleněvsi** dokonce navazuje na malou chalupu skalní světnička. Nejlevnější materiál, opuku, lidé často vyorávali a sbírali na vlastním poli. Opukové zdivo na Slánsku obvykle omítali, ale kvalitnější „džbánská“ opuka bylo ponechána bez omítky. Pískovec se používal hlavně na podezdívky, nároží, náročnější ostění, portály, římsy. Těžil se v mnoha malých, většinou dnes opuštěných lomech. Jako velmi kvalitní pískovec byl ceněn tzv. „žehrovák“ z **Kamenných Žehrovic**. Kámen byl

Královice, okr. Kladno

často kombinován s pálenými cihlami, vyráběnými v místních cihelnách, z nichž se některé dodnes dochovaly v torzu, například v **Pozdni**, v **Kutrovicích** nebo ve více **Bůhздаř**. Z vyprávění pamětníků byly zapsány vzpomínky na výrobu cihel v malých krátkodobě užívaných cihelnách typu milířů. Ke stavbě nejskromnějších obydlí se na Slánsku a Kladensku často užívaly podomácku vyráběné tzv. „buchty“, nepálené cihly. V okolí Kladna a místy i na Slánsku nacházíme zdivo domů, ohradních zdí, branek a bran vytvořené z novějšího, pro tento region specifického materiálu vzniklého jako odpad místních kladenských oceláren, jimž byla struska a z ní vyrobené šedé struskové cihly. Z nich byla v **Přelici** dokonce postavena v roce 1945 zvonička na památku osvobození Československa a v **Pleteném Újezdě** kaplička na návsi.

Vnější nenápadný vzhled řady zděných staveb často nenapovídá mnoho o jejich stáří a hodnotě. Některé usedlosti ukrývají stavební detaily svědčící o tradici využívání kamene ke stavbě vesnických domů sahající až do 16. či 17. století. Z tohoto období se zde dochovaly pískovcové portály špýcharů či sklepů, ostění oken i jiné původní stavební prvky. O stáří statku **čp. 1 ve Třebízi** svědčí renesanční okénko staré části špýcharu a portál sklepa, podobným portálem se vstupuje do špýcharu v **Lotouši čp. 28**. V **Černuci** byly nalezeny pozdně gotické portály ve zdivu a sklepech usedlostí **čp. 24, čp. 29 a čp. 32**, obdobné se ukrývají v domě **čp. 10 v Kvilicích**, v domě **čp. 5 v Pcherách** i na dalších místech.

Někdy o vzniku a výstavbě příslušného objektu vypovídá přímá datace. Například na kameni ve sklepech domu **čp. 3 ve Třebízi** je vyryt letopočet 1696. Častější jsou však datování po roce 1700 a zejména ještě pozdější po roce 1800, která bývají umístěna především na portálech vstupů a bran (například v **Doksech** datace 1749 na bráně u **čp. 3**, ve **Šlapanicích v čp. 17** v roce 1793 na hospodářském stavení a dům a brána s datem 1836), ve štítech domů (například v **Kamenném Mostě čp. 22**

Hořešovičky, okr. Kladno

Milestice, okr. Kladno

datováno 1819, v **Řisutech** dům **čp. 4** s datací 1844 a starší stodola s datem 1822, v **Hostouni čp. 6** datováno 1863 a stodola 1854), případně vzácně na trámech nebo dveřích (v **Humnech** v roce 1786) nebo i na druhotně užitých kamenných člancích. Nejvíce datací najdeme ale pochopitelně na drobné sakrální architektuře.

Soubor typických a výjimečně zachovaných vesnických staveb Slánska tvoří jádro obce **Třebíz**, vyhlášené v roce 1995 vesnickou památkovou rezervací, které je rovněž sídlem **Národopisného muzea Slánska**. Interiéry některých vybraných staveb jsou vybaveny dobovým zařízením a expozicemi věnovanými lidové kultuře oblasti. Plošně památkově chráněnými vesnicemi ležícími sice nedaleko za Prahou, ale svou pozoruhodnou kamennou architekturou náležející k širšímu regionu Kladenska, jsou památková rezervace **Dobrovíz** a památková zóna **Debrno**, obě vyhlášené rovněž roku 1995. Dalšími vesnickými sídly s dochovanou cennou historickou zástavbou jsou zde například **Hole**, **Hostouň**, **Neprobylice**, **Olovnice**, **Saky** nebo **Šlapanice**. /J

Křivoklátsko

Území dnešního Křivoklátska náleželo ve středověku k hlubokému královskému loveckému hvozdu, jehož přesnou rozlohu neznáme. Podmanivá zalesněná krajina zvrásněná hlubokými kaňony řeky Berounky s meandrujícími bočními přítoky, zůstala dlouho bez osídlení. Nejvýznamnějším dvorcem v okolí hradu Křivoklát bylo **Zbečno**, ústřední knížecí sídlo, které bylo až ve 13. století vystřídáno hradem **Křivoklátem**, jenž se následně stává správním střediskem teritoria a jedním z nejvýznamnějších královských hradů. Ekonomickým centrem území byl **Rakovník**. Teprve ve 14. století v období vlády Jana Lucemburského došlo k vysazení výjimečného a ojedinělého souboru vesnic s pravidelným uspořádáním rozlehlých návší obdélného půdorysu, z nichž mnohé mají návěsní prostor větší

než rakovnické náměstí. Mezi tato sídla náleží **Břežany, Lužná, Krakov, Pavlíkov a Rousínov**. S dalšími vesnicemi shodného urbanistického pojetí se můžeme setkat také na **Džbánsku**, kterému bude věnována pozornost v příslušné kapitole. Zcela odlišné nepravidelné půdorysy s malou návší mají sídla vrcholně středověkého založení v dramatickém členitém terénu, jež zastupují například **Branov, Chlum a Skryje**. Závěrem 18. a v 1. třetině 19. století dochází k výraznému formování kulturní krajiny Křivoklátského panství knížaty z Fürstenbergu. Vzniká pravidelný systém cest s rozcestníky a kapličkami uprostřed křižovatek, často s alejemi, který vytváří kompoziční osy spojující samostatně stojící hájovny, jednotlivé hospodářské dvory **Amálie, Doupno, Požáry a Karlov**. Charakter území ovlivňuje i významná technická památka, zachovaný úsek **koněspřežní dráhy** vedoucí z Prahy do Lán. Fürstenbergové byli také iniciátory rozšíření a výstavby nových panských osad a kolonií s pravidelným uspořádáním podél cest **Amalín, Branov, Kostelík, Nový Dům a Karlova Ves**. Relativně hojně dochovanou dřevěnou architekturu Křivoklátska reprezentují drobné přízemní roubené domy, stodoly, komory a rámové kolny, pocházející převážně z konce 18. a počátku 19. století. Vzhledem k členitému terénu mívají stavby často vysoké podezdívky. Dostupnost dřeva, jako stavebního materiálu, byla příčinou, že klasicistní zděná zástavba je na vesnicích Křivoklátska poměrně málo zastoupena, výjimkou jsou zmiňované nové kolonie a osady. Mladší vrstvu zděné zástavby z konce 19. a 1. poloviny 20. století tvoří charakteristické stavby s vysokými nadezdívkami a jednoduchými fasádami. První písemná zmínka o **Křivoklátě** je z roku 1110. Na místě původního přemyslovského hradiště byl ve 13. století vystavěn královský hrad, který se stal přirozeným centrem oblasti. Současná podoba je výsledkem komplikovaného stavebního vývoje. Dnešní městy **Křivoklát** vznikl v roce 1892 sloučením

Branov – Kouřimecká rybárna v údolí Berounky, okr. Rakovník

Týřovice, okr. Rakovník

osady **Budy** v podhradí a **Amalína** nad hradem. Nejstarší doloženou stavbou Bud je v jádru středověký bývalý hradní **vodní mlýn čp. 88** s renesančními sgrafity na fasádě, který patří k nejstarším dochovaným mlýnům v Čechách. Nad hradem v osadě zvané původně **Čamrdoves** byl již ve 14. století zmiňován manský dvůr a k 16. století hospodářský dvůr. Původně pozdně gotický **kostel sv. Petra** prošel novogotickou přestavbou. Jádrem historické zástavby je roubený **dům čp. 38** s lomenicí a zděná **hájovna s myslivnou**. Unikátní roubený **dům čp. 31 zvaný „Laubovna“** stál jižně od kostela. Výjimečná stavba byla v roce 2005 demolována a nahrazena nepříliš zdařilou kopií. Na přízemní čtvercový barokní roubený dům navazovaly v zadním průčelí dva roubené přístavky datované do pozdního středověku. V 19. století v domě žil vynikající český houslista Ferdinand Laub, v roce 1905 koupil stavbu malíř Alois Kalvoda a v jedné místnosti zřídil **Laubovo muzeum**. Roubené konstrukce domu a řada stavebních detailů byla zachráněna a v současnosti je uskladněna v Muzeu lidových staveb v Kouřimi. Doufáme, že se najde dostatek finančních prostředků na znovuobnovení tohoto vzácného objektu. V roce 1818 byla severně od kostela založena nová osada podél komunikace nazvaná **Amalín**, jejíž jméno převzala i původní Čamrdoves. Část městyse Křivoklátska je dnes součástí památkového ochranného pásma hradu Křivoklát. Nedaleké **Zbečno** je písemně doloženo k roku 1003. Královský dvorec prvních Přemyslovců, nejstarší správní centrum území, stával pravděpodobně v místě areálu barokní **fary čp. 1**, která se nachází poblíž dominanty vsi, **kostela sv. Martina**, situovaného na severní straně obdélné návsi. Působivá barokní stavba má ve svém zdivu dochovanou gotickou stavební etapu. Naproti kostelu stojí **bývalá rychta, tzv. Hamousův statek čp. 22**, nejcennější roubená stavba Křivoklátska. O celém areálu bylo podrobně pojednáno v předchozí publikaci. Doklady roubených vesnických hospodářských staveb najdeme

v **Městečku u Křivoklátu** v areálu **čp. 2 a 24**. V katastru **Branova** na pravém břehu Berounky se nachází při bývalém přívoze **Kouřimecká rybárna čp. 55**, překrásná samota s nepravidelně uspořádaným souborem roubených staveb a mladšími zděnými chlěvy. Samotný **Branov** je vrcholně středověkého založení. Na nepravidelné návsi jsou dochovány roubené domy a hospodářské stavby v usedlostech **čp. 5, 10 a 14**. Areál usedlosti **čp. 2** s nevhodně opraveným roubeným domem a roubenou stodolou doplňuje mladší zděný dům s jednoduše členěnou fasádou. Roubení chalupy **čp. 9** s původní lomenicí bylo v minulosti přezděno. Ze střední části vsi vede cesta do rokle s drobnou zástavbou, jejíž součástí je původní zděný **domek převozníka s muzeem spisovatele Oty Pavla**. Jihovýchodně od návsi je podél komunikace situována pravidelně koncipovaná chalupnická zástavba z konce 18. století. Na návsi v **Račicích** v usedlosti **čp. 2** s klasicistní branou stojí patrový špýcharěk s průjezdnou kolnou v přízemí. Hodnotný, v jádru barokní, roubený **mlýn ev. č. 105** je možné spatřit v **Nezabudicích**. Ze souboru roubených staveb v **Hřebečnicích** je zachován areál usedlosti **čp. 3** s roubeným dvouraktovým domem a roubenou stodolou, který doplňují mladší chlěvy z 1. poloviny 20. století. Do vsi byla přenesena roubená **chalupa z Vejvanova** na Rokycansku. Další transferovanou stavbou z **Vejvanova**, roubenou **sýpku**, můžeme vidět v areálu usedlosti **čp. 27 v Újezdci**. Na břehu Berounky v katastru **Šlovic** stojí za povšimnutí cenná technická památka, patrový zděný **vodní mlýn s elektrárnou**. Velmi zajímavou a hodnotnou stavbou je přízemní dům **čp. 17**, stojící u řeky Berounky poblíž mostu v **Roztokách**, sroubený z neopracovaných trámů, které se podařilo datovat do doby těsně po zakončení třicetileté války. Stavba je omítaná, roubení je odkryté pouze na straně zápraží. Dalším hodnotným souborem staveb je areál usedlosti **čp. 22 v Týřovicích** s roubeným domem, zděnou bránou a chlěvy. Za roubenou **Týřovickou rychtou**, statkem **čp. 1**, se musíme vypravit do **Muzea lidových staveb v Kouřimi**, kam byla přenesena.

Rousínov, okr. Rakovník

Skřivaň, okr. Rakovník

V usedlosti **čp. 6** je dochován patrový roubený špýchar. Jedinečný areál původního manského dvora **čp. 1 v Častonících** je tvořen pozoruhodným dvoutraktovým roubeným domem v kožichu, pravděpodobně z konce 18. století, navazujícími mladšími zděnými chlévy, roubeným špýcharem a několika mladšími zděnými hospodářskými staveními. Poslední dochovaný roubený dům příměstského charakteru v **Rakovníce, tzv. „Lechnýřovna“**, v **Hradbách čp. 185**, byl obnoven v minulých letech a je v něm umístěna expozice loutkářství. Také roubený bílený dům **čp. 66 v Senomatech** byl v nedávné době zachráněn před zánikem a je využíván obecním úřadem ke kulturně společenským aktivitám. V nedalekých **Petrovicích** je dochován roubený dům **ev. č. 2**. Klasicistní zděnou zástavbu reprezentuje například **mlýn čp. 7 v Pustovětech**. **Chlum u Rakovníka** je vši středověkého založení s drobnou vřetenovitou návší. Součástí sídla je mladší enkláva u Rakovnického potoka s pravidelným uspořádáním chalup po obou stranách komunikace, která nese místní název **Dolní Chlum**. Hodnotný soubor roubené architektury z konce 18. a počátku 19. století je tu doplněn mladší zděnou zástavbou z konce 19. a počátku 20. století. Roubené obytné a hospodářské stavby, někdy skryté v kožichu, se dochovaly v usedlostech **čp. 2, 4, 5, 8, 9, 17 a ev. č. 2**. Cenné jsou zděné **brány** s rovným nebo klenutým nadpražím. K zajímavým zděným stavbám náleží také hloubkově orientovaný přízemní klasicistní dům s mladším patrovým stavením **čp. 1** a objekty usedlosti **čp. 11** s eklektickými fasádami. Dominantními stavbami ve **Skřivani** jsou renesanční, klasicistně upravený **zámek čp. 13** s navazujícím hospodářským dvorem, jenž stojí na místě původní středověké

Pustověty, okr. Rakovník

trze, a překrásný renesanční **kostel sv. Štěpána** se samostatně stojící štenýřovou **zvonici**. Soubor hodnotné roubené a zděné vesnické architektury je situován po obvodu obdélné návsi, v jejím centrálním prostoru a v domkářské a chalupnické enklávě na svazích rokle v jižní části vsi. Roubené stavitelství zastupují chlévy u **čp. 4**, dům a komora v usedlosti **čp. 1**, domy **čp. 2 a 6** a chalupy **čp. 42, 43 a 44**. K hodnotným zděným stavbám náleží dům **ev. č. 7** s lomenicí, **čp. 37** a chalupy **čp. 48 a 62**.

Charakteristickou vsí vysazenou v členitém terénu Křivoklátska s malebnou vazbou na okolní zalesněnou krajinu jsou **Skryje**, jejichž historické jádro je prohlášeno vesnickou památkovou zónou. V písemných pramenech jsou poprvé zmiňovány roku 1239. Novodobě získaly Skryje věhlas díky nálezům prvohorních zkamenělin Joachimem Barrandem. Dramatický terén dal vzniknout komplikovanému půdorysu sídla. Malou návěs s rybníkem v západní části vsi odděluje hluboká rokle od protilehlé strany s hlavní dominantou, farním barokním **kostelem sv. Archanděla Michaela**. Na příkrých svazích rokle je situována nepravidelná zástavba. Podobný charakter v závislosti na členitém terénu mají enklávy v údolí Berounky, Skryjského potoka a na severovýchodním okraji vesnice. Poblíž klasicistní **fary** se nad svahem rokle vypíná monumentálně působící dvoupodlažní **hotel Šindler**, stavba eklektického charakteru se starším jádrem. Joachima Barranda připomíná **památník** před dvoupodlažní budovou **školy** z 1. poloviny 20. století a **muzeum** vedle hotelu. Cenný soubor roubených staveb se nachází zejména na skryjské návsi.

K nejhodnotnějším náleží roubený dům s charakteristickou besídkou z konce 18. století v areálu usedlosti **čp. 7**. Součástí usedlosti **čp. 4** je roubený dům s lomenicí a roubený špýchar, roubené jsou rovněž domy **čp. 5, 6 a 8** se zděným jednoduše členěným štítovým průčelím. Ve svém jádru je roubený také

omítaný dům s nadezdívkou **čp. 3**. Na druhé straně rokle vedle hotelu Šindler byla do usedlosti **čp. 13** přenesena přízemní roubená **sýpka ze Slabců**. Původní roubený dům v areálu je poznamenán necitlivými úpravami z 2. poloviny 20. století. V severovýchodní enklávě stojí roubený dům **čp. 45**. Příkladem hodnotné mladší zděné architektury je dům **čp. 65**, výměnek u **čp. 6**, dům v areálu bývalé kovárny **čp. 25**, hospodářské zázemí u **čp. 8** a stavby z 1. poloviny 20. století, jež zastupují domy s členěnými fasádami **čp. 41 a 47**.

Na místě pravděpodobného staršího osídlení leží v mírně zvlněné zemědělské krajině kolonizační vesnice **Rousínov** z 1. poloviny 14. století. Pravidelná obdélná návěs obklopená usedlostmi je jedním z nejlepších příkladů středověkého vesnického urbanismu v Čechách. Ve druhé polovině 18. století vznikla chalupnická zástavba v severozápadní části vsi a další stavby jsou situovány při silnici vycházející z jihozápadního koutu návsi. Dominanty vsi představují areál pozdně barokní **fary čp. 36**, v jádru pozdně gotický **kostel sv. Máří Magdalény** s mladšími úpravami a klasicistní **kontribuční špýchar čp. 82** přestavěný koncem 19. století na školu. Z původní roubené zástavby se dochovaly domy **čp. 8, 25, 85 a čp. 23** v kožichu. Výjimečně cennou je poloroubená chalupa **čp. 46** v kožichu. Klasicistní zděnou zástavbu reprezentuje chalupnická usedlost **čp. 47** a domy na návsi **čp. 31, 34, 73 a 86**. K cenným dokladům zděné architektury 2. poloviny 19. století náleží areál statku **čp. 2** v centrálním návěsním prostoru a domy **čp. 65, 71 a ev. č. 1** v severozápadní části vsi. Vazby na okolní krajinu umocňují řady mohutných kamenných **stodol** uzavírajících usedlosti severní a jižní návěsní fronty. Malou židovskou komunitu Rousínova dnes připomíná pouze podélně orientovaný patrový dům z 2. poloviny 19. století v západní návěsní frontě s kamenným portálem, v jehož klenáku je vyryt hebrejský nápis. V katastru Rousínova je nevelký **židovský hřbitov** z 2. poloviny 19. století, který sloužil také sousednímu Svinařovu.

Plošně chráněnými sídly Křivoklátska jsou vesnické památkové zóny **Skrýje** a **Rousínov**. K hodnotným vesnicím nesporně stále patří také **Skřivaň, Kostelík, Chlum u Rakovníka, Novosedly**, ale také mladší klasicistně vysazený **Nový Dům**. /MHan

Džbánsko, Rakovnicko a Jesenicko

Území okresu Rakovník, nejzápadnější části Středočeského kraje, je z hlediska typologie vesnického stavitelství velmi zajímavým regionem. Můžeme ho přibližně rozdělit na oblast Křivoklátska, kterému je věnována samostatná kapitola, Džbánska a jihozápadního Rakovnicka s Jesenickem. Zemědělská krajina **Džbánska**, rozprostírající se mezi rozsáhlými lesy původního královského hvozdu Křivoklátska na jihu a lesnatým opukovým hřebenem Džbánu na severu, byla osídlena již od pravěku. Známým artefaktem dokládajícím

staré osídlení je opuková hlava keltského bojovníka nalezená u Mšeckých Žehrovic. Ve středověku byl hlavním centrem oblasti královský hrad **Džbán** z 1. poloviny 13. století. Vesnická sídla mají převážně vrcholně středověký charakter, ačkoli někdy byla vysazena na místě staršího osídlení. Podobně jako na Křivoklátsku vznikl také zde díky kolonizační aktivitě Jana Lucemburského ve 14. století ojedinělý soubor vesnic s velkou obdélnou pravidelnou návší, k nimž náleží **Hředle, Kněževs, Kolečov, Mutějovice, Nesuchyně, Řevničov**. Téměř čtvercovou návěs ze stejného období má **Vrbice**. Unikátně dochovaný soubor vrcholně středověkého lokačního urbanismu na území dnešního okresu Rakovník patří k nejvýznamnějším v Čechách. V mladším období, od 19. a během 1. poloviny 20. století, ovlivnilo podobu sídel Džbánska chmelařství, ale také těžba kvalitní zlaté a bílé opuky a černého uhlí např. v dolech **Perun u Mutějovic, Richard u Hředle** či v okolí **Kručové**. Nejstarší zástavba oblasti byla pravděpodobně až do 18. století roubená, jež se dodnes zachovala pouze v ojedinělých příkladech. Ovšem vzhledem k nedostatku dřeva a naopak dostupnosti kvalitního stavebního kamene se lze domnívat, že již od středověku se zde na vesnici používala konstrukce zděná kamenná i hrázděná, s kamennými či lepenicovými výplněmi. Literatura dokládá například již zaniklý hrázděný dům v **Kalivodech** datovaný do 16. století. Středověká jádra kamenných domů je možné předpokládat v **Kněževsi**. Velké patrové domy a hospodářské stavby zastupují zděnou klasicistní architekturu z počátku až 2. poloviny 19. století. Pro mladší zděnou zástavbu od 2. poloviny 19. do počátku 20. století jsou charakteristické neomítané přízemní i patrové domy a hospodářské stavby z pečlivě opracovaných opukových kvádrů doplněné architektonickými detaily z režných pálených nebo struskových cihel. Specifická esteticky velmi působivá podoba těchto staveb nemá ve vesnickém prostředí na našem

Hředle – návěs, okr. Rakovník

Krtvy – náves, okr. Rakovník

území odpovídající období. Na zděné stavby z druhé poloviny 19. století se zdobně pojednanými průčelími navazují neutrální tvrdé fasády převažující u objektů z 1. poloviny 20. století. Prosperující chmelařství dalo vyrůst nejen často honosným domům mnohdy až městského charakteru, ale ovlivnilo také podobu hospodářského zázemí usedlostí. Specifickými jsou **sušárny chmele** a podélné tzv. „chmelové“ vikýře ve střeších hospodářských objektů. Po třicetileté válce byl zpustlý venkov západní části Džbánska dosídlen německým obyvatelstvem, které převažovalo v mnohých vesnických sídlech. V důsledku odsunu Němců po druhé světové válce došlo k devastaci vysídlených vesnic a rozsáhlým demolicím původní architektury. Negativní modernizační zásahy a zanedbaná údržba především hospodářských staveb ve 2. polovině 20. století postihly také východní, českou část Džbánska. Navzdory nepříznivým okolnostem se na Džbánsku dochovala hodnotná sídla se soubory lidové architektury i cenné solitérní vesnické stavby, avšak často ve špatném stavebně technickém stavu. Vzácně dochovaný hloubkově orientovaný patrový roubený dům **čp. 6** můžeme spatřit v **Kalivodech**. V bezprostředním sousedství nedávno zanikla přízemní roubená stavba. Ve stejné vsi se setkáváme s netypickým, avšak zajímavým dokladem hrázděné architektury – hrázděný dům **čp. 16** je totiž kopií starší zaniklé stavby postavené podle projektu z roku 1944. V **Přerubenicích** se dochoval původní hrázděný dům **čp. 15**, avšak v nedobré stavební stavě. Částečně hrázděnou stodolu u **čp. 19** můžeme vidět ve **Svojetíně**. Poloroubené přízemí a hrázděné patro má dům u potoka ve **Vlkově ev. č. 13**. V severozápadní části vsi stojí v zahradě **za čp. 10 a 21** hrázděná hospodářská stavba. Naproti kostelu v **Děkově** je situován podélně orientovaný dům s hrázděným patrem **čp. 23**. V areálu **čp. 26** v **Hořovičkách** se nachází další hrázděná hospodářská stavba. Dům s hrázděným patrem **čp. 9** na severní straně návsi v **Hokově** je poznamenán novodobými úpravami. Památkově chráněný je starší hrázděný dům usedlosti **čp. 17** v severozápadní části vsi. Mladší dům v areálu

je zajímavá patrová zděná stavba datovaná k roku 1926 s přílehlým zděným hospodářským objektem. V **Hředli, Mutějovicích a Řevničově** zůstaly zachovány hodnotné ucelené soubory působivé neomítané opukové architektury. Samotné **Mutějovice** náleží architektonicky i urbanisticky k nejvýznamnějším vesnickým sídlům středních Čech. Mimořádně cennou vesnicí lokačního založení je **Vrbice** s řadou architektonicky hodnotných obytných i hospodářských staveb, počínaje klasicistními objekty až po mladší zástavbu z 1. poloviny 20. století. Přes nespornou hodnotu sídla se většina staveb nachází ve velmi neuspokojivém stavebně technickém stavu. Starší i mladší zděnou vesnickou architekturu Džbánska reprezentují také vsi **Kolešov, Milý** a v neposlední řadě **Kněževes**.

V jihozápadní části okresu se rozprostírá zemědělská krajina přecházející v nejzápadněji položené lesnaté **Jesenicko**, jež bylo vyhlášeno v roce 1987 přírodním parkem. Charakter vesnických sídel i zde ovlivnilo prosperující chmelařství. Na hospodářském rozkvětu ale měla svůj podíl i těžba žuly. Obdobně jako na západním Džbánsku i zde převažovalo od konce třicetileté války německé obyvatelstvo a důsledky jeho vysídlení po druhé světové válce zanechaly v mnohých vesnicích své negativní stopy. Starší roubená a hrázděná architektura se dochovala ojediněle. V **Nové Vsi** se nacházejí dva dvouraktové přízemní roubené domy usedlostí **čp. 9 a 10** a další roubenou chalupu **čp. 22** najdeme v **Chotěšově** u Rakovníka. Ve stejné vsi, v areálu pod **ev. č. 1** stojí hrázděná stodola. Hrázděné patro skryté pod omítkou má dům **čp. 97** na náměstí v **Jesenici**, jehož hospodářské zázemí tvoří taktéž hrázděná sýpka ve dvoře. Stodola v **Klečetné u čp. 17** je dalším z dokladů tradičního hrázděného stavitelství, ovšem s nedokončenou obnovou lepenicových výplní. Naopak před dokončením je zdařilá obnova hrázděné stodoly v **Pšovkách** ve střední části vsi u **čp. 23**. Dále na západ se při místní komunikaci nachází pozoruhodný zděný hloubkově orientovaný barokní dům **čp. 71**. V krásné zalesněné krajině leží vesnice **Drahouš**, jedna z typických kolonizačních vsí Jesenicka s malou oválnou návší a poměrně dobře dochovaným souborem

Hokov, okr. Rakovník

Kalivody, okr. Rakovník

zděných staveb z 2. poloviny 19. a přelomu 19. a 20. století. Poslední hrázděnou stavbou ve vesnici je stodola u **čp. 26**. Další osadou vrcholně středověkého založení jsou **Krty**, půvabná vesnice s velkou nepravidelnou obdélnou návsi obklopenou drobnou zděnou zástavbou. Nově opravený raně barokní **kostel sv. Vojtěcha** s mohutnou ohradní zdí, postavený na vyvýšeném místě v návsním prostoru, dotváří malebný obraz sídla. Obdobně jako na Džbánsku se také v celé oblasti jihozápadního Rakovnicka a navazujícího Jesenicka dochovaly hospodářské stavby s podélnými tzv. „chmelovými“ vikýři a někde dosud zůstaly stát i **sušárny chmele**, jako němi svědkové někdejší ekonomické prosperity zdejšího krásného, pozapomenutého a nedoceneného kraje. V celé oblasti bohužel nejsou žádná plošně chráněná vesnická sídla. Na Džbánsku si zachovaly mimořádnou urbanistickou i architektonickou kvalitu především **Mutějovice** a k dalším hodnotným vesnicím patří například **Hředle, Kněževs a Milý**. Nejlépe dochovanou vesnicí Jesenicka jsou **Krty** a mezi cenná zdejší sídla lze řadit také **Drahouš a Přilepy**. /MHan

Skalní obydlí na Kokořínsku

Kokořínsko se nachází v oblasti Polomených hor na severovýchodě mělnického okresu a zasahuje na Českolipsko a Mladoboleslavsko. Krajina se zde do současné podoby utvářela v období druhohor, kdy byla zalita mořem, na jehož dně docházelo k usazování převážně pískovcových sedimentů. Po ústupu moře došlo ke zpevnění těchto usazenin různými tmely. Při následné horotvorné činnosti deska rozpučala a zvětrala do přibližně dnešní podoby. Mělnická oblast je charakteristická spíše rovinatějším reliéfem s mnoha kaňonovitými údolími (například Zimořský důl, Truskavenský důl, Šemanovický důl, Sitenský důl, Vidimský důl, Kokořínský důl a další) orientovanými většinou od severu k jihu, na něž kolmo navazují různé postranní rokle. Údolí i rokle jsou po stranách lemované pískovcovými skalami. V severní oblasti se na formování krajiny podílela i sopečná činnost a tato část Kokořínska je hornatější. Dvěma největšími údolími protékají

Skalní obydlí u Kokořina čp. 44 – obecní byt, okr. Mělník

říčky Pšovka a Liběchovka, na jejichž tocích stávala v minulosti řada mlýnů, z nichž některé mají středověký původ.

V pískovcových skalách se nachází celá řada různých výklenků, převisů a přírodních jeskyní, které na počátku osídlování člověkem poskytovaly lidem nouzová přístřeší. Pískovec také sloužil jako stavební materiál k budování obytných i hospodářských staveb. Skály se postupně začaly cíleně využívat pro potřeby lidí a vznikla zde zajímavá skalní architektura, která se vyskytuje v mnoha formách v části mělnické, českolipské i mladoboleslavské.

Právě dobrá opracovatelnost a měkkost pískovce vytvářela vhodné podmínky ke vzniku této architektury, umožňovala hloubení nejen skalních obydlí, ale i dalších, zejména skladovacích prostor, chlévů, chlívků, sušáren, dílen a dalšího příslušenství. Pískovec posloužil také jako výborný materiál pro výtvarná díla in situ, kterých lze na Kokořinsku nalézt celou řadu – například práce sochaře Václava Levého u **Liběchova a Želíz** (komplex **Klácelka, Čertovy hlavy, Harfenice, Had**), reliéfy ukřižování Krista u obcí **Dobřeň, Jestřebice a Vidim** a mnohé další výtvořiny (umělé jeskyně, studánky, kapličky aj.).

Pozoruhodné jsou vozové a pěší cesty prosekané skrze skály, které spojovaly náhorní plošinu s údolím. Tyto cesty byly velmi důležité, protože se po nich vozilo obilí do mlýnů v údolí. Jen na říčce Pšovce se jich v úseku od **Tubože** po **Hled'sebe** nacházelo 11. Mlýny v **Tuboži** a v **Hlučově** měly část mlýnského náhonu vysekanou skrze skálu a u mlýna v **Hlučově** byly ve skále vydlabané poměrně rozsáhlé skalní hospodářské prostory. Skalními cestami pro pěší se chodilo do kostelů, na hřbitovy, na jarmarky a do škol.

Skalní obydlí byla budována přímo na okraji vesnic tam, kde k tomu byly příhodné podmínky, nebo v jejich blízkém okolí. Vznik skalních obydlí spadá převážně do 2. poloviny 18. století a zejména pak do století 19. Některé prostory byly vytvořeny až v 1. polovině 20. století, měly však spíše skladovou funkci, nebo šlo o rozšiřování stávajících. Nejstarší datované skalní obydlí u osady **Hlučov** neslo nad vchodem vročení 1717, které se ale nedochovalo. Patrné bylo ještě v 70. letech 20. století,

kdy se ho podařilo zdokumentovat. Je ovšem nutno upozornit na skutečnost, že ne vždy vysekané letopočty nad vchodem označují vznik skalního obydlí. Mohly být vytvořeny i dodatečně při jeho rozšiřování nebo změně obyvatel. Některá obydlí také vznikala úpravou mnohem starších středověkých prostor.

O tom, kdo skalní obydlí vysekal, se dochovalo jen málo záznamů (**Skramouš, Lhotka**). Vhodné místo pro vybudování skalního obydlí dostávali přiděleno od obce nebo vrchnosti převážně nemajetní, kteří neměli kde bydlet. V některých případech nechala obydlí vysekat na své náklady obec a poskytovala je svým chudým (**Kokořín, Březinka**).

Při hloubení obydlí se po výběru vhodné skály nejprve špicem očistila a srovnala její přední strana a pak se začaly tesat vnitřní prostory. K povrchovému dorovnání stěn sloužily jemnější nástroje (pemrlice, rajblík a další). Při sekání také vznikaly pískovcové kvádry zvané „štuky“ a písek. Pokud nebyl tento materiál použit na dozdění nebo malou přístavbu, často se prodal sedlákům.

Vnitřní uspořádání obydlí a umístění dalších prostor bylo velmi rozmanité a odrážely se v něm sociálně ekonomické a jiné podmínky zhotovitelů. Dále byl rozsah a členění prostor předem determinován velikostí skály, jejím umístěním v terénu a orientací čelní stěny ke komunikaci. Prostorová dispozice se podobala uspořádání v domech. Častým byl dvouprostorový půdorysný typ se vstupní síní, z níž se vcházelo do světnice (**Lhotka u Mělníka, Březinka, Vidim**). Některá obydlí jsou tříprostorového typu, kdy se ze síně ještě vcházelo do komory (**Kokořín, Šemanovice, Řepín**). Mnohde byl ze síně přístupný též malý sklep. Jednoprostorový typ je spíše ojedinělý (**Kokořínský Důl, Kanina, Dolní Zimoř**). Má pouze jednu místnost, do níž se vstupuje přímo zvenku, a chybí mu okno,

Skalní obydlí v Truskavně čp. 4 – detail vstupu, okr. Mělník

kteře by vnitřek osvětlovalo. Vyskytují se však skalní obydlí složená z více obytných prostor, z nichž se vchází například do chléva (**Březinka, Šemanovice**), anebo do dalších převážně skladovacích prostor (**Truskavna, Skramouš**). Často byly hospodářské místnosti vysekány v bezprostřední blízkosti obytných vedle ve skále se samostatným vchodem ze dvorku, případně ze zápraží (sklepy, sklady, chlévy a chlívky, sušárny a další). Někde byly do skal umístěny celé řemeslnické dílny (**Lhotka** – kotlářská dílna, **Šemanovice** – kovárna, kolářská dílna). Výjimečně byly některé prostory vysekány ve vedlejší skále, pokud již nebylo místo vedle obydlí.

K velice zajímavým patří skalní obydlí v **Truskavně** (původně čp. 8), které se skládá se ze 7 prostor. Do obytné světnice se vcházelo přes zděný přístavek chránící vlastní vchod.

Na přístavek navazovala krytá „veranda“, která byla stlučená z prken a plechu a kryla další místnosti a zároveň je spojovala. Ve světnici bylo vysekáno několik výklenků se záseky na dřevěné police a otvor pro odvod kouře. Osvětlovalo ji jedno velké „dvojitě“ zasklené okno prorazené ve stěně vedle dveří. Rovněž zasklené byly dveře ze zděného přístavku ven. Pro bydlení jako výměnek sloužila ještě jedna místnost „v patře“ přístupná po pěti schodech z verandy, odkud se také vcházelo do sklepa. Zvláštností jsou tesané válcovité sloupy u vchodu do výměnku. Celý areál ještě doplňoval chlév, chlívky a skladovací prostory.

Obydlí v **Šemanovicích** pod kostelem má ze síně přístupnou světnici, komoru, malý sklep a také chlév, který nemá samostatný vchod ze zápraží. Z komory vede vstup do dalšího sklepa, do něhož je samostatný přístup ze zápraží. V síni bylo původně otevřené ohniště, později byl do světnice postaven kachlový sporák s malou pecí.

Skalní obydlí **čp. 1 ve Lhotce u Mělníka** má vstupní síň, sloužící též jako komora, a světnici. V síni je umístěn otvor do pece, která se spolu se sporákem nachází ve světnici.

Skalní obydlí v Truskavně čp. 4, okr. Mělník

Skalní obydlí v Březince čp. 23 Na skalách, okr. Mělník

Ke zvláštnostem patří patro, kde je jedna místnost přístupná po schodech ze dvora. Vedle světnice je chlév s vlastním vchodem ze dvora. Uvnitř chléva je malé okénko spojující chlév se světnicí. Areál doplňuje sklep, jedna skladovací místnost a dva zděné přístavky připojené ke skále. V jednom byly chlívky pro prase a kozy a v podstřeší kurník pro slepice, ve druhém přípravná (řezárna) píce, kolna na nářadí a v patře seník. Samostatně stála stodola, kde byly uloženy zemědělské stroje a nářadí, skladována sláma, seno a obilí.

Obyvateli těchto skalních obydlí byli převážně nejchudší z obce, někdy sloužila k dočasnému bydlení například po požáru obytných domů, a občas také jako přechodná útočiště pro osoby, které se musely ukrývat před vojsky, vrchností nebo spravedlností. Některá měla svá čísla popisná a patřila obcím, jež je přidělovaly jako obecní byty pro chudé a nemocné. Obec **Březinka** měla svůj skalní byt **čp. 23** v místní části zvané „Na Skalách“, o čemž svědčí zápis v pamětní knize obce: „Na skalách pořídila obec byt skalní.“ Obec **Šemanovice** vlastnila obecní byt **čp. 53** pod kostelem, který byl vyhlouben v bývalém lomu po ukončení těžby, a rovněž obec **Kokořín** měla svůj obecní skalní byt **čp. 44** při cestě do Kokořínského údolí zvané „Ochoz“. Některá obydlí dokonce patřila vrchnosti, která je přidělovala nebo darovala svým zaměstnancům za dobré služby (**Kokořín čp. 62**).

Vnitřní úprava a vybavení skalních bytů bylo podobné tomu v domech. Odlišovalo se však obydlí od obydlí podle majetkových poměrů jednotlivých obyvatel a také podle velikosti prostor. Světnice byly zpravidla vyběleny vápnem, podlaha ponechaná rostlá kamenná, pouze v jednom případě se podařilo zdokumentovat prkennou podlahu (**Březinka**). Základem vybavení byl kachlový sporák nebo kamna (původně byla mnohde otevřená ohniště), stůl, židle a lavice, postel, truhla, kredenc, různé poličky zasazené do otvorů vysekaných ve stěnách, případně na nich zavěšené. Nechyběly ani obrázky, křížky, záclonky a v oknech muškáty. Zajímavý doklad vybavení skalního obydlí se dochoval v obecní kronice obce **Březinka** v zápise o pozůstalosti Alžběty Pospíšilové, která žila v obecním

skalním bytě **čp. 23**. Pozůstalost obnášela: „...šatstvo, peřinu, polštář, pápěrnici, pohádkové knihy, kolečko od trakaříku, nůši bez popruhu, láhev na 5, proutěný cestovní koš, šití, kořenky, kuchyňské nádobí, kufřík s potravinami, lucernu, pytel, stínítko, vaničku, valchu, necky, stůl, cep, slamník, pilku a obecní truhlu se zrním“.

Skalní byty patřily většinou k nouzovým a přechodným obydlím a byly obývány do doby, než si obyvatelé postavili domek nebo se odstěhovali. Bydleli zde převážně chudé vrstvy obyvatelstva, lidé nemajetní, nemocní. Většina těchto obydlí byla opuštěna po druhé světové válce, kdy řada jejich obyvatel odešla do pohraničí, kde získala opuštěné usedlosti po odsunutých Němcích. Nejdéle trvale obydlené skalní obydlí známe ze Lhotky u Mělníka, neboť poslední obyvatelka paní Marie Holubová se tu v roce 1900 narodila a žila zde 82 let. /MHav

Skalní obydlí v Kokořinském Dole v r. 1812, okr. Mělník

Lhotka – skalní obydlí čp. 1, okr. Mělník

Datum vzniku skalního obydlí klademe někam mezi roky 1866 a 1873, kdy skálu od obce Lhotka zakoupil Jan Kavina, syn domkáře v Hostíně, a vytesal zde skalní byt, ve kterém pak jeho rodina žila. Jan Kavina pracoval jako podruh, později cestář a dělník. Jeho dcera Anna si vzala Jana Beneše (prarodiče poslední obyvatelky skalního obydlí) a od jejich rodičů byt poté získali. V roce 1889 ho předali synovi Josefu Benešovi s manželkou Rozálií (rodiče poslední obyvatelky paní Marie Holubové). Josef a Rozálie měli dvě dcery. Annu, která se narodila roku 1890, ale brzy se provdala a odešla pryč, a Marii, narozenou o deset let později v roce 1900. Marie si vzala za muže Bedřicha Holuba a zůstali žít ve skále. V roce 1924 pak obydlí získali postupně smlouvou od rodičů. Patřily k němu pozemky, které v poslední výměře měly téměř 2 hektary, a v hospodářství byly 2 krávy, 2 kozy, slepice a prase. Benešovi soukromě hospodařili až do roku 1956, kdy paní

Manželé Holubovi s paní Benešovou před skalním obydlím (asi 1935)

Holubová vstoupila do zemědělského družstva. Její manžel byl dlouhodobě nemocen a v roce 1958 zemřel. Přestože paní Holubová zůstala ve skále sama, odmítala se přestěhovat a žila zde až do roku 1982.

Do skalního obydlí se vchází přes vstupní síň vchodem s osazenými jednoduchými svlakovými závěsovými dveřmi opatřenými nadpražním světlíkem. V síni v protilehlé stěně proti vstupu se nachází nakládací otvor do pece, nad nímž je vytesaný otvor pro komín, který je vyzděný z pálených cihel a vyústuje puklinou nad skalní masiv. Síň byla také využívána jako spižírna a sklad kuchyňského nádobí i dalšího potřebného vybavení. Pro uložení potravin sloužila dřevěná špajzka a pro kořenovou zeleninu malá prohlubeň vyplněná pískem v zadní

Lhotka, skalní obydlí čp. 1, okr. Mělník

Lhotka, skalní obydlí čp. 1 – světnice, okr. Mělník

části síně. Ze síně se opět jednoduchými svlakovými závěsovými dveřmi vstupovalo do světnice, osvětlované dvěma okenními otvory, do nichž byla v dřevěných rámech usazena dvoukřídlá okna. Ta byla tradičně opatřena záclonkami a muškáty. Vpravo vedle vstupu byl umístěn kachlový sporák, sloužící k vytápění a k vaření a za ním vlastní těleso pece, s kamennými schůdky na její horní plochu, kde se spalo. Do zadní zdi byl vysekán otvor pro police na nádoby, který později zakryla kredenc. Při delší stěně proti sporáku stála postel, kde spával hospodář s manželkou. Ve zdi u postele je vydlabán malý otvor, kterým se nahlíželo dovnitř sousedícího chléva s kravami, a hospodář tak měl výborný přehled o dění ve chlévě a zároveň odtud stoupal do světnice teplý vzduch. Je nutné si uvědomit, že dobytek patřil k tomu nejcennějšímu, co obyvatelé měli, neboť jim poskytoval podstatnou část obživy a rovněž zajištění tepla patřilo k důležitým potřebám. Za postelí stála lavice a pod okny stůl se židlemi, u nějž na stěně visel krucifix. Jinak byly po stěnách rozvěšeny různé poličky, věšáky na oblečení i hodiny. Jako opatření proti vlhkosti a úniku tepla provedl otec paní Holubové přizdění všech stěn světnice kromě zadní na půl cihly.

Do skalního bloku vedle světnice byl vyhlouben již zmíněný chlév s jedním oknem a stáním se žlabem pro dvě krávy. Na chlév navazuje malý sklep, kde se ukládaly brambory a další plodiny. Za sklepem se po vysekaných schodech stoupalo do horní místnosti nad chlévem, jež sloužila jako komora na ukládání šatstva, a kde se také spávalo. V zadní části skály byla vysekána ještě jedna menší skladová prostora. Obyvatelé skalního bytu měli ale také zájem rozšířit své obydlí i mimo skálu. Proto byly ke skalnímu bloku přistavěny dva nevelké zděné hospodářské objekty s pultovými střechami. Jednak to byl prasečí a kozí chlívek s podstřešním kurníkem, a jednak přípravná (řezárna) píce spojená s kolnou na nářadí a seníkem v podkroví. Podél skály vznikly ještě drobné dřevěné přístřešky, pod které se ukládalo dřevo, a jež zároveň chránily skalní stěny před povětrnostními vlivy. Areál skalního bytu dotvářel nevelký pozemek před skálou, na němž bylo vysazeno několik

ovocných stromů a pěstovala se tu zelenina. Samostatně mimo stála stodola, kde byly uloženy zemědělské stroje a nářadí a skladována sláma a seno.

V roce 1979 obydlí zakoupilo dnešní Regionální muzeum Mělník. Objekt nejdříve využíval dětský turistický oddíl Kokořík, který zde měl základnu, a o objekt se děti pod dohledem muzejníků samy staraly. Nyní je zpřístupněno veřejnosti jako unikátní expozice dnes již zaniklého fenoménu Kokořínska, jímž byla skalní obydlí nejchudších vrstev zdejší vesnické společnosti, která si místní obyvatelé mohli budovat díky příznivým přírodním podmínkám tohoto regionu s členitým reliéfem bohatým na pískovcové skalní útvary. /MHav

Ledčice, statek U Cinků čp. 15 – po obnově, okr. Mělník

Ledčice – statek U Cinků čp. 15, okr. Mělník

Areal usedlosti čp. 15 je situován v jihozápadní části poměrně rozlehlé ledčické návsi. Štítově orientovaný patrový dům usedlosti s polovalbovou střechou je hodnotnou klasicistní stavbou nejpozději z 1. poloviny 19. století doloženou mapou stabilního katastru z roku 1940. Mladší úpravy přibližně z počátku 20. století jsou reprezentovány především dekorativní fasádou s prvky vesnické secese. Dochované klasicistní tvarosloví fasády představuje výrazně vysazená omítaná fabionová korunní římsa z velkých opukových desek přecházející v hlavním štítovém průčelí v římsu oddělující lichoběžníkový štít od patra, jež je kryta pálenými taškami bobrovkami. Nejpůsobivějším secesním prvkem jsou kvadratické hlavice ve štuku vytažených nárožních pilastrů v hlavním štítovém průčelí, které doplňuje charakteristická trojice svislých stuh. Oválné vystouplé medailony ve středu

Ledčice, statek U Cinků čp. 15 – zahájení obnovy, okr. Mělník

hlavic jsou provedeny z úlomků tmavě zeleného skla. Drobnější medailon zdobí také hlavici pilastru uprostřed štítu.

Dům je v rozsahu přízemí a hlavního lichoběžníkového štítu zděný z opukového zdiva s mladšími cihelnými dozdvídkami. Patro je téměř v celé výšce zděné z nepálených cihel.

Ze stejného materiálu byl původní zadní štít stavebně propojený s navazujícím hospodářským stavením, které bylo demolováno předchozím vlastníkem v roce 2002. Dům má zajímavou poněkud netypickou dispozici, která byla počátkem 20. století dále upravena. Vlastní dům

je dvouprostorový, třetí komorový díl s tělesem dochované pece byl stavebně součástí zmíněného zaniklého hospodářského stavení. Z této hodnotné patrové hospodářské stavby zděné převážně z nepálených cihel na kamenné podezdívce zůstal zachován pouze kamenný sklep v západní části a již zmíněná chlebová pec. Celý areál byl, a dům usedlosti stále je, jedním z cenných dokladů využití nepálených cihel u selských staveb ve středních Čechách, jež vyvrací domněnku, že nepálená cihla byla využívána pouze u sociálně slabších vrstev.

Zániku celé stavby se podařilo zabránit díky spolupráci zastupitelů obce s orgány památkové péče. Na základě návrhu památkového ústavu a s podporou okresního úřadu byla usedlost Ministerstvem kultury České republiky (dále jen ČR) začátkem roku 2003 prohlášena nemovitou kulturní památkou. Obec se rozhodla zchátralý a demolicí hospodářské části stavebně narušený památkově chráněný dům koupit.

Po předchozí projektové přípravě a nezbytném provizorním statickém statickém zajištění především zadní narušené stěny a podepření pokleslé segmentové klenby nad kuchyní byla v roce 2005 zahájena postupná celková obnova původního domu a hmotová dostavba hospodářské části, jež byla dokončena v roce 2013. Akce byla spolufinancována

z příspěvků Obce Ledčice, Havarijního programu a Programu podpory obnovy kulturních památek prostřednictvím ORP Ministerstva kultury ČR, z Programu obnovy venkova Ministerstva pro místní rozvoj ČR a z Fondu rozvoje obcí a měst Středočeského kraje.

Areál usedlosti je veřejně přístupný a je využíván především pro četné společenské, kulturní, vzdělávací a zájmové aktivity občanů Ledčic. Z kuchyně v přízemí původního domu bývá roztápěna pec ke společnému pečení chleba či velikonočních jidášů. Ve světnici je zřízeno informační centrum se zázemím k všestrannému využití. Obě místnosti patra slouží jako muzejní expozice dokumentující život obyvatel venkova koncem 19. a v 1. polovině 20. století. V přízemí dostavby najdeme keramickou a výtvarnou dílnu. V multifunkčním sále v patře s průhledem do konstrukce krovu probíhají koncerty, výstavy, spolkové aktivity, vítání občánků i nácvik dětských programů. Vtipný a přiléhavý nápis „Ledčice sobě“ na vazném trámu krovu dostavby vypovídá o vztahu Ledčických k obnovenému objektu. Ze všech, kteří se spolupodíleli na obnově areálu a bez jejichž úsilí by se nepodařilo akci dovést do zdárného konce, je nutné vyzdvihnout dvě dámy. Mgr. Janu Berkovou (Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech) za rychlé a cílevědomé nasazení při procesu prohlášení domu nemovitou kulturní památkou, díky kterému bylo zabráněno jeho demolici. Za svou celkovou obnovu a ideovou náplň vděčí areál usedlosti především nadšení, vynikajícím organizačním schopnostem a odvaze poprat se s administrativou jednotlivých dotačních titulů paní Jiřiny Michovské, mnohaleté starostky a dnes zastupitelky obce Ledčice. S obnovou domu čp. 15 se měla širší veřejnost možnost seznámit v rámci putovní výstavy „Má vlast cestami proměn“. /MHan

Ledčice, statek U Cinků čp. 15 – expozice v patře domu, okr. Mělník

Třebíz– náves, okr. Kladno

Třebíz – vesnická památková rezervace a Národopisné muzeum Slánska

Jednou z nejlépe zachovaných vsí na území Středočeského kraje, která je pozoruhodným dokladem vesnického urbanismu i architektury z období od pozdního středověku po 19. století, je obec Třebíz, ležící v mírně zvlněné krajině Slánska na rozhraní středních a severních Čech. Lze předpokládat, že vznikla již v raném středověku, ale definitivní půdorysné uspořádání jí vtiskla až postupná přestavba během kolonizace 14. století. Svoji ucelenou podobu a dispozici vrcholně středověkého původu s téměř neporušenou prostornou obdélnou návsi si uchovala mimo jiné i díky tomu, že ji minula bývalá císařská lipská silnice a stejně tak i dnešní frekventovaná hlavní komunikace směřující na Louny a Chomutov. Takřka idylický návěsní prostor nám svým harmonickým prostředím a charakteristickým vzhledem připomene zmizelý obraz českého venkova konce 19. a počátku 20. století. Nalezneme tu vše, co k typické návsi patřilo – návěsní rybníček obklopený vrbami i další vzrostlé stromy rozmístěné na její ploše a samozřejmě také drobné stavby, pro život našich předků nepostradatelné – dřevěnou sloupovou **rozsochovou zvoničku**, zajímavou barokní **výklenkovou kapličku Nejsvětější Trojice**, pravděpodobně z konce 17. století, s připojenou veřejnou **kamennou kašnou** zásobovanou vodou z „Třebízské studánky“ a pak dominantní sakrální stavbu, sice jednoduchou, ale přesto působivou barokní **kapli sv. Martina** z roku 1754 s přistavěnou sakristií a sanktusníkem na hřebenu střechy. Celý obvod návsi je lemován zděnými hospodářskými usedlostmi i drobnými chalupami a domky

Třebíz – Šubrtův a Cífkův statek, okr. Kladno

všech sociálních vrstev vesnické společnosti, postavenými a postupně upravovanými v průběhu 16. až 20. století, které tvoří mimořádně cenný a dosud intaktní soubor lidové architektury, zcela oprávněně **prohlášený roku 1995 vesnickou památkovou rezervací**. Architektonicky i historicky nejvýznačnější a nejcennější ze všech zdejších usedlostí je nepochybně výstavný **Cífkův statek čp. 1**, stojící v severovýchodním rohu návsi, jenž jistě na první pohled upoutá pozornost každého návštěvníka. Jeho nejstarší částí je pozdně středověká sýpka bočně orientovaná k návsi s dochovanými stavebními fragmenty z 16. století, na niž

Třebíz – dvůr Cífkova statku, okr. Kladno

Třebíz – dvůr usedlosti čp. 10, okr. Kladno

navazuje mohutná brána s brankou a patrový obytný dům s výrazným, štukem plasticky zdobeným křídlovým štítem barokního tvarosloví. Tato rozsáhlá barokní budova se zachovalou černou kuchyní a s navazujícím hospodářským traktem pochází patrně ze 17. století, ale byla dále upravována a doplňována v průběhu 18. a 19. století. Další hospodářská stavení (stodola, špýchar, kolna, konírna, chlévy a chlívky) vybudovaná během 18. a 19. století, jsou rozložena podél prostranného dvora. Statek je jedinečnou a dnes již také ojedinělou ukázkou barokního lidového stavitelství Slánska a díky tomu se stal základní součástí **Národopisného muzea Slánska** (pobočka Vlastivědného muzea ve Slaném), které v obci vzniklo a veřejnosti bylo zpřístupněno roku 1975.

Třebíz – usedlost čp. 32, okr. Kladno

Expozice tohoto muzea v přírodě, které se skládá až na drobné výjimky jen z objektů na původním místě, jsou rozmístěny v několika různých staveních na návsi. Vedle zmíněného **Cífkova statku čp. 1**, jenž svým vybavením reprezentuje nejbohatší selskou část vesnické pospolitosti, je to dále **Šubrtův statek čp. 2** plnící zejména funkci zázemí muzea, **vesnický krámeček u čp. 4** čili „obchod ve zboží smíšeném“ a pak dva drobné domky, pocházející z počátku 19. století, které byly určeny k ubytování čeledě sloužící na statcích (tzv. podruží), nebo výměnkářů – starých rodičů (tzv. výměnek). Jedním z nich je **výměnek čp. 63** u usedlosti čp. 11 a druhým **ševcovna čp. 64** u usedlosti čp. 10. Jako památník známého vlasteneckého kněze a spisovatele Václava Beneše Třebízského je upraven jeho **rodný domek čp. 19**, jenž je součástí řady tří řemeslnických stavení na návsi. Otevřen byl již roku 1904 zásluhou spisovatele Jindřicha Šimona Baara, který byl tehdy farářem v blízkých Klobukách. V. B. Třebízský také shlíží do svého rodného kraje z mohutného **pomníku** stojícího za vsí na vyvýšené pískovcové skalní plošině, do jejíchž stěn byly na úpatí v průběhu uplynulých staletí vytesány dodnes užívané sklepy a rustikálně ztvárněné reliéfy s náboženskou tematikou. Areál muzea doplňují dvě unikátní částečně přemístěné stavby, jednak je to drobný objekt **zděného záchodu s nadstaveným holubníkem** z Lenešic stojící uprostřed dvora Cífkova statku, a jednak archaická **hrázděná stodola** s valbovou střechou z obce Telce umístěná v zahradě usedlosti čp. 10. O vybudování a úspěšný rozvoj Národopisného muzea Slánska se zasloužili především již zesnulý Ing. arch. Ladislav Štěpánek a etnografka PhDr. Vanda Jiříková. Návštěvu Třebíze lze doporučit všem, kteří mají zájem spojit zážitek z nevšedního místa s poznáním života venkova v 19. a na počátku 20. století v autentickém prostředí. /PB

Třebíz – Šubrtův a Cífkův statek, okr. Kladno 1

Sídla s dochovanou zástavbou venkovského charakteru

Vesnické památkové rezervace (7):

Dobrovíz, okr. Praha-západ (1995)
Dobřeň, okr. Mělník (1995)
Nosálov, okr. Mělník (1995)
Nové Osinalice, okr. Mělník (1995)
Olešno, okr. Mělník (1995)
Třebíz, okr. Kladno (1995)
Víska, okr. Mladá Boleslav (1995)

Vesnické památkové zóny (12):

Březinka, okr. Mladá Boleslav (1995)
Debrno, okr. Mělník (1995)
Jestřebice, okr. Mělník (1995)
Kluky, okr. Mladá Boleslav (1995)
Lobeč, okr. Mělník (1995)
Rousínov, okr. Rakovník (2004)
Sitné, okr. Mělník (1995)
Skalsko, okr. Mladá Boleslav (1995)
Skrýje, okr. Rakovník (2004)
Střezivojice, okr. Mělník (1995)
Vidim, okr. Mělník (1995)
Vrbno, okr. Mělník (2004)

Městské památkové zóny (2):

Bělá pod Bezdězem, okr. Mladá Boleslav (1992)
Mšeno, okr. Mělník (2003)

Další památkově hodnotná sídla:

Okres Mladá Boleslav

Bezdědice
Boreč
Březovice
Hořkovice
Katusice
Koprník
Líny
Neveklovice
Sudoměř
Vlčí Pole

Okres Mělník

Hostín
Choroušky
Chorušice
Chudolazy
Ješovice
Kanina

Křenek
Ledčice
Lhotka
Obříství
Olovnice
Osinalice
Ráj
Sedlec
Semilkovice
Strážnice
Šemanovice
Truskavna
Tupadly
Vojkovice
Vojtěchov
Vysoká

Okres Kladno

Hostouň
Chržín
Neprobylice
Saky
Šlapanice
Želenice

Okres Praha-západ

Hole
Svrkyně

Okres Rakovník

Branov
Břežany
Drahouš
Hředle
Chlum u Rakovníka
Kněževes
Kostelík
Krtý
Lhota pod Džbánem
Milý
Mutějovice
Novosedly
Nový Dům
Přílepy
Skřivaň
Skupá
Vrbice

Muzea a další památky lidového stavitelství

Památník Vítězslava Háška – Odolena Voda-Dolínek

Město Odolena Voda

Náměstí Vítězslava Háška čp. 3, 250 70 Odolena Voda-Dolínek, okr. Praha-východ

E-mail: podatelna.meu@odolenavoda.cz;

kulturnikomise@odolenavoda.cz

Tel.: +420 283 116 411; +420 283 116 426

www.odolenavoda.cz

Kulturní a společenské centrum U Cinků čp. 15 – Ledčice

Obec Ledčice

Ledčice čp. 15, 277 08 Ledčice, okr. Mělník

E-mail: obec@ledcice.cz

Tel.: +420 315 765 513

315 765 513

www.ledcice.cz/kulturni-a-spolecenske-centrum-u-cinku-cp-15

Skalní obydlí čp. 1 – Lhotka u Mělníka

Regionální muzeum Mělník p.o.

Lhotka u Mělníka čp. 1, 277 31 Lhotka, okr. Mělník

E-mail: muzeum@muzeum-melnik.cz

Tel.: +420 315 630 922

www.muzeum-melnik.cz/stale-expozice-1/skalni-obydli-lhotka/

Pamětní síň a přívoz Oty Pavla – Luh pod Branovem

Obec Branov

Branov čp. 13, 270 23 Branov, okr. Rakovník

Email: jirin17@volny.cz; obec.branov@email.cz

Tel.: +420 313 559 081; +420 725 098 487

www.otapavel.cz; www.branov.cz/turistika/

Roubenka Lechnýřovna – Rakovník

Město Rakovník

V Hradbách čp. 185, 269 01 Rakovník

E-mail: roubenka@knihovna-rakovnik.cz

Tel.: +420 601 385 123; +420 313 512 270

www.infocentrum-rakovnik.cz/mesto-rakovnik/rakovnicka-11/roubenka/

Památník Bedřicha Smetany – Obříství-Semilkovice

Obec Obříství

Obříství-Semilkovice čp. 12, 277 42 Obříství, okr. Mělník

E-mail: ouobristvi@mnet.cz

Tel.: +420 315 685 000; +420 315 674 513; +420 604 430 382

www.obristvi.cz

Roubenka Senomaty

Městys Senomaty

V Chaloupkách 66, 270 31 Senomaty, okr. Rakovník

E-mail: info.senomaty@seznam.cz; ou.senomaty@tiscali.cz

Tel.: +420 313 540 375; +420 733 413 129

www.senomaty.cz/o-mestysi/tipy-na-vylety/historicke-pamatky/roubenka/o-roubence/

Národopisné muzeum Slánska v Třebízi

Vlastivědné muzeum ve Slaném

Přístupné expozice v Cífkově statku čp. 1, Šubrtově statku čp. 2,

vesnickém krámku v usedlosti čp. 4, rodném domku Václava

Beneše Třebízského čp. 19, výměnkářské chalupě čp. 63 a

ševcovně čp. 64

Třebíz, 273 75 Třebíz, okr. Kladno

E-mail: info@muzeumtrebiz.cz

Tel.: +420 312 579 540

www.muzeumtrebiz.cz

Památník městyse Vraný

Městys Vraný

Vraný čp. 25, Vraný 273 73, okr. Kladno

E-mail: ouvrany@volny.cz

Tel.: +420 724 179 320

www.mestysvrany.cz

Lidové stavby Středočeského kraje – severozápad

vydáno ke Dnům lidové architektury Středočeského kraje 2019

Záštitu nad Dny lidové architektury převzal Mgr. Karel Horčíčka, MPA, radní Středočeského kraje pro oblast kultury a památkové péče

Poděkování za podporu a spolupráci:

Středočeskému kraji, Ministerstvu kultury, Národnímu památkovému ústavu, obci Lhotka, obcím a majitelům lidových staveb Středočeského kraje, Regionálnímu muzeu Mělník

Mediální partneři:

Český rozhlas Dvojka, PROPAMÁTKY – internetový portál, Deník
Mediální tvář Roku lidové architektury Václav Žmolík

Vydal: FOIBOS BOOKS s.r.o.

Texty: Pavel Bureš /PB – editor, Jana Berková /JB, Markéta Hanzlíková /MHan, Miloslava Havlíčková /MHav, Vanda Jiříková /VJ, Lubomír Procházka /LP

Fotografie: Jana Berková, Pavel Bureš, Markéta Hanzlíková, Vanda Jiříková, Tomáš Jiříkovský, Archiv Regionálního muzea Mělník, Archiv Obce Ledčice

Redakce: Oldřich Janota, Lenka Jirátová, Eva Henrichová

Jazykové korektury: Eva Břicháčková

Grafická úprava: Ondřej Grygár

Osvět a tisk: WAMAK CZ s.r.o., Nerudova 855/25, Hradec Králové

1. vydání v jazyce českém

Titulní strana: Truskavna, okr. Mělník

© FOIBOS BOOKS s.r.o. 2019

ISBN 978-80-88258-18-6

Vydáno za finanční podpory Středočeského kraje
a Ministerstva kultury

